

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

37E JAARGANG

WOENSDAG 21 MEI 1952

No 1826

COMMISSIE VAN REDACTIE

Ch. Glasz; H. W. Lambers; J. Tinbergen;

F. de Vries; C. van den Berg (secretaris)

Redacteur-Secretaris: A. de Wit.

Assistent-redacteur: J. H. Zoon.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË

J. E. Mertens; J. van Tichelen;

R. Vandeputte; F. Versichelen.

INHOUD

	Blz.
Enkele ervaringen ten aanzien van „technical assistance” door Prof. Dr C. H. Edelman...	388
De prijzen van cellulose en houtslip door Dr D. H. van Dongen Torman	389
De wereldhandel in wollen manufacturen sedert 1913 door M. Fraenkel	392
Exploitatie van staatsboerderijen door H. Bakker	395
Een belangrijke wijziging op de geldmarkt door Drs J. C. Brezet	398
Aantekening:	
Het jaarverslag van De Nederlandsche Bank door Drs J. C. Brezet	399
Geld- en kapitaalmarkt door Drs J. C. Brezet	401
De Belgische geld- en kapitaalmarkt in April 1952 door Dr L. Delmotte	402
Mededelingen voor economen	403

Dezer dagen

„Doorluchte Rijn, mijn zoete droom”. Het Amsterdam-Rijnkanaal wordt na jaren werken geopend, hoe node mist men een Vondel. Een nieuw lofdicht doet zich op: „Aan d'Aemstel en de Rijn, daar doet zich heerlijk open... Amstelredam.” Geen beter wens kan men aan deze dag verbinden, dan dat het Hollands Rijnverkeer „ten goeden eind gedij.”

Een wens, aan een geroutineerd lofdichter ontleend; men kan het immers, behalve van een opening, ook zeggen van een sluiting te Amsterdam. De effectenbeurs is als weerslag op een uitspraak van de Raad voor het Rechtsherstel betreffende leveranties van effecten in bezettings-tijd, gesloten gebleven; er zijn geen noteringen tot stand gekomen.

Het is precair om over de beurshandel te schrijven. Reeds Vondel heeft dit moeten ondervinden, toen hij, na een eerste eerrijm op de beurs, dat wat twijfelmoedig had geklonken, met een tweede moest komen, dat van goud glom. Bovendien men kan niet, redactioneel, commentariëren op datgene, wat sub judice is. „Wie weet, wat kans U zal gemoeten?”, vroeg de Agrippijnse zwaan reeds in zijn eerste Beurs-dicht.

De haringloggers, om in 17e eeuwse personifiërende trant te blijven, zullen deze vraag nog niet kunnen beantwoorden. Zij bleven, ondanks vlagvertoon, aan de kant ten gevolge van een geschil tussen werkgevers en werknemers. Thans zullen trawlers ten haring varen, ook in de figuurlijke zin; zij zullen welvaren, nu de niet vertrokken vloot de nieuwe haring schaars en begerlijk maakt.

Schaars en begerlijk, het aantal grondstoffen, waarvoor dit op korte termijn geldt, neemt af. Opnieuw heeft de „National Production Authority” in de Verenigde Staten een aantal verwerkingsverboden opgeheven voor non-ferrometalen. De staaltoewijzingen voor burgerlijke bouwprojecten zijn opnieuw voor het volgend kwartaal verhoogd. De prijscontrole op katoen en wol is afgeschaft. De jas wordt duidelijk ruimer. Dit althans wat de reële zijde betreft.

Aan de financiële zijde ziet men eveneens Regeringen, die de koorden van de beurs iets minder aansnoeren. In Nederland zal de verlaging van verschillende onderdelen van de omzetbelasting — waaronder de omzetbelasting op tijdschriften — voortgang vinden. En de Britse Minister van Financiën heeft een verlaging van de omzetbelasting op textielproducten aangekondigd. Wanneer twee hetzelfde doen, is dat niet hetzelfde. De Nederlandse belastingverlagingen passen in het stelsel van manoeuvreren om het monetair evenwicht, de Engelse doorbreken een kortelings aangekondigde politiek.

Openen en sluiten, dat blijft de inhoud van de vergaderingen te Panmoendjon.

HAV BANK - SCHIEDAM
COLLECTIEVE
PENSIOEN-VERZEKERING

Nationale Handelsbank, N.V.

Amsterdam — Rotterdam — 's-Gravenhage

Alle Bank- en Effectenzaken

vacatures

GEMEENTE ROTTERDAM

Bij de afdeling „Contrôle" (Accountantsdienst) kan een

Adjunct-accountant

worden geplaatst.

Vereisten: Accountantsstudie N.I.v.A., geslaagd of studerend voor Bedrijfshuishoudkunde.

Ruime ervaring op het gebied van de accountants-contrôle.

Salarisgrenzen: f 5.492—f 6.815 bruto per jaar, vaste toelagen inbegrepen.

Soll. op zegel te richten tot B. en W. en in te zenden aan het Bur. Personeelvoorz., kamer 331, Raadhuis, binnen 14 dagen na oproep, onder no. 123.

R. MEES & ZONEN

ANNO 1720

Bankiers & Assurantie-Makelaars

ROTTERDAM

's-Gravenhage, Delft, Schiedam, Vlaardingen,
 Amsterdam (alleen Assurantie)

ASSOCIATIE CASSA

KASSIERSINSTELLING

OPGERICHT IN 1806

COUPONBETALING

HEERENGRACHT 179 • AMSTERDAM-C

diversen

Ford Junior, geheel gere-
 videerd, met Nat. bew. Moet
 weg. Br. onder no. ESB 20-2,
 Bur. v. d. bl., Postbus 42,
 Schiedam.

Te koop: FORD Vedette
 1949, met radio en accessoi-
 res, mechanisch prima, uiter-
 lijk als nieuw, voordelig,
 rechtstreeks van eigenaar.
 Javastraat 61, Nijmegen,
 Tel. 25375.

**Adverteer in
 deze rubriek.**

Verschenen:

**WAT MOET, KAN EN
 MAG IK VOOR MIJN
 PERSONEEL DOEN ?**

Beknopte handleiding bij de
 toepassing van de Pensioen-
 en Spaarfondsenwet, door
 Dr J. C. van de Linde, raad-
 gevend actuaaris. Wordt op
 aanvraag toegezonden door
 de schrijver, Hoofdstraat 86,
 Driebergen.

met papier geïsoleerde kabels
 voor zwakstroom en sterkstroom

koperdraad en koperdraadkabel,
 kabelgarnituren, vulmassa en olie

NK F
N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEK
DELFT

DE ARTIKELN VAN DEZE WEEK

Prof. Dr C. H. EDELMAN, Enkele ervaringen ten aanzien van „technical assistance”.

In „E.-S.B.” van 23 Januari 1952 heeft schrijver enkele beschouwingen gewijd aan het karakter van het internationaal advieswerk, dat thans in vele landen aan de gang is. Een recente reis naar het Midden-Oosten en Pakistan heeft schrijver een goede gelegenheid gegeven van de voortgang van de beweging van de „technical assistance” kennis te nemen. In dit artikel zijn zijn — gemengde — indrukken neergelegd, die hij daarbij opdeed. Schrijver vestigt er de aandacht op, dat in Irak de toestand rijp is voor rechtstreeks contact tussen Nederlandse zaken en zusterinstellingen in dit land. Indien enkele gerenommeerde Nederlandse ondernemingen „know-how” overeenkomsten met bedrijven in Irak zouden afsluiten, zo zou daardoor een zeer productieve samenwerking ontstaan, die de Nederlandse naam in Irak stevig zou grondvesten. De handel tussen Nederland en Irak zou daarvan, meent schrijver, in hoge mate kunnen profiteren.

Dr D. H. van DONGEN TORMAN, De prijzen van cellulose en houtslip.

Het feit dat de cellulosemarkt in Europa onder directe invloed staat van de ontwikkeling in Amerika en het feit, dat deze Europese markt zeer labiel is doordat op de grens van de productiecapaciteit wordt gewerkt, vormen ook op langere termijn de kern van het vraagstuk der prijsontwikkeling op deze markt. Als niet te voorzien en vaak wispelturige externe „short term” invloeden zijn daar de maatregelen, welke door overheden worden getroffen. Tot het eind van het vorig jaar zijn de prijzen gestegen of hoog gebleven. Nu is de stemming omgeslagen en het is zeker niet uitgesloten, dat de prijzen aanzienlijk zullen dalen. In het algemeen wacht men op verdere prijsdaling. Wanneer het aanbod uit Noord-Amerika toeneemt, de exporthellingen van de Scandinavische landen vervallen en Engelslands druk op de prijzen wordt gehandhaafd, dan is het zeker mogelijk, dat de prijzen inderdaad scherp zullen dalen, ook nog van het tweede op het derde kwartaal. Doch slechts een gering herstel, bijv. wanneer de voorraden uitgeput raken of wanneer de oorlogsdreiging wederom toeneemt of wanneer de consumptiebeperking in de Verenigde Staten wordt verminderd, kan de tekortpsychose wederom doen terugkeren. Dat dit herstel reeds over enkele maanden zal plaatsvinden ligt voor de hand en het is dan zeker niet uitgesloten, dat wederom grote prijsstijgingen zullen optreden. Een tijd van scherpe fluctuaties in de prijzen van cellulose en houtslip ligt in de lijn der verwachtingen, tenzij een regeling tussen aanbieders en vragers tot stand komt of tenzij de algemene economische ontwikkeling een ongunstige zal zijn.

M. FRAENKEL, De wereldhandel in wollen manufacturen sedert 1913.

Als voornaamste feit wordt aangemerkt de sedert 1913 inkrimpende markt voor wollen eindproducten. De handel in wolproducten concentreert zich vnl. in Europa. Engeland speelt hier relatief een geringere rol dan in de overige delen der wereld. De export naar de Verenigde Staten bevindt zich in hoofdzaak in Britse handen. De sterke achteruitgang van Midden- en Zuid-Amerika als afzetgebieden voor wollen eindproducten vindt ten dele zijn oorzaak in de opkomst van de Verenigde Staten als exporteur. Duitsland is na de laatste wereldoorlog vrijwel van de markt verdwenen. Van een export op enigszins grote schaal van Duitse wolproducten naar de traditionele markten zal, althans voorlopig, geen sprake zijn. De overige exporteurs hebben hierin een zekere compensatie gevonden voor de daling van de export, welke veroorzaakt wordt door het verschijnsel van de inkrimpende markt.

Nederland is er ook na de tweede wereldoorlog niet in geslaagd buiten Europa een afzetgebied van enige betekenis op te bouwen. In Europa profiteert het echter relatief het meest van de uitschakeling van Duitsland. Gezien de factoren, welke de hoogte van de export thans bepalen, lijkt optimisme t.a.v. de toekomst niet gerechtvaardigd.

H. BAKKER, Exploitatie van staatsboerderijen.

In dit artikel geeft schrijver een beschouwing over het nut van exploitatie door de Staat van boerderijen in de Zuiderzeepolders. Vervolgens wordt een overzicht gegeven van de bedrijfsuitkomsten over 1950—1951 van de 37 staatsbedrijven in de Wieringermeer, aansluitend op de overzichten van de jaren 1948 en 1949 („E.-S.B.” van 4 Juli 1951). Aan het einde van het artikel worden enkele exploitatiegegevens over de oogstjaren 1948, 1949 en 1950 samengevat.

Drs J. C. BREZET, Een belangrijke wijziging op de geldmarkt.

Met ingang van 19 Mei 1952 zijn de afgiftetarieven van nieuwe schatkistpromessen met $\frac{1}{4}$ pCt verlaagd en van vijfjarige schatkistbiljetten met $\frac{1}{4}$ pCt verhoogd. Waarschijnlijk heeft het Ministerie van Financiën hiertoe besloten op grond van het grote creditsaldo van het Rijk bij De Nederlandsche Bank met het doel een verschuiving van kort- naar langlopend papier te bevorderen. Gaan de banken hiertoe over, dan kan de geldmarkt in meerdere mate, in plaats van de Schatkist, de instantie worden, die schokken in de liquiditeitspositie van het bankwezen opvangt. Zo niet, dan zal het effect slechts zijn winstdaling bij de banken en besparing op de rente-uitgaven van de Staat.

— SOMMAIRE —

Prof. Dr C. H. EDELMAN, L'expérience acquise en matière de „technical assistance”.

Un récent voyage dans le Moyen Orient et le Pakistan a donné à l'auteur une excellente occasion de connaître les progrès de l'aide technique aux pays sous-développés. Il expose dans cet article ses diverses impressions.

Dr D. H. VAN DONGEN TORMAN, Les prix de la cellulose et de la pâte de bois.

Cet article consiste en une analyse des principaux facteurs qui jouent un rôle sur le marché de la cellulose et de la pâte de bois. Selon l'auteur, on peut s'attendre à une suite de fluctuations aiguës des prix de ces matières.

M. FRAENKEL, Le commerce mondial des produits de laine manufacturés depuis 1913.

Dans cet article sont rassemblées des données statistiques sur le commerce mondial des produits lainiers. L'enquête porte sur les années 1913, 1929, 1932, 1938, 1948, 1949 et 1950; elle se limite aux principaux exportateurs.

H. BAKKER, Exploitation des fermes d'Etat.

Il s'agit d'un exposé concernant l'utilité de l'exploitation par l'Etat de fermes situées dans les polders du Zuiderzee. L'auteur donne en outre un aperçu des résultats d'exploitation pour 1950-1951 de 37 entreprises d'Etat situées dans le Wieringermeer.

Drs J. C. BREZET, Une modification importante sur le marché financier.

A partir du 19 mai 1952, les tarifs d'émission des nouvelles obligations de l'Etat ont été réduits de $\frac{1}{4}$ %, tandis que les tarifs d'émission pour les Bons du Trésor de 5 ans ont été augmentés de $\frac{1}{4}$ %.

Enkele ervaringen ten aanzien van „technical assistance”

In een vorig artikel, gepubliceerd in de aflevering van 23 Januari 1952 van dit tijdschrift, hebben wij enkele beschouwingen gewijd aan het karakter van het internationaal advieswerk, dat thans in vele landen aan de gang is. Wij wezen er allereerst op, dat dit advieswerk het onderwerp van een eigenaardige internationale concurrentie vormt. Voorts draagt het naar onze mening teveel een ambtelijk karakter, terwijl de meeste landen nog niet beschikken over wat wij noemden een goed „ontvang-apparaat”. Onze conclusie was, dat particuliere organisatievormen voor het ontvangen en verwerken van de „technical assistance” vaak de voorkeur verdienen boven ambtelijke instellingen en dat een deel van de „technical assistance” beter zou kunnen worden gegeven door een rechtstreeks contact van particuliere ondernemers in de ontwikkelde landen met zusterinstellingen in de minder ontwikkelde landen.

Een recente reis naar het Midden-Oosten en Pakistan gaf ons een goede gelegenheid van de voortgang van de beweging van de „technical assistance” kennis te nemen. De indrukken, die wij daarbij opdeden, zijn gemengd. Men onderschatte vooral de betekenis van de „technical assistance” niet. De internationale organisaties, zoals de FAO en de UNESCO, het Colombo-plan, maar vooral het State Department van de Verenigde Staten (Point Four) zenden grote aantallen deskundigen uit. Het gaat in totaal om vele honderden personen. Zij houden zich met de meest uiteenlopende vraagstukken bezig. De grote meerderheid van dit legertje deskundigen bestaat uit bekwaame mensen, die zich ernstig rekenschap geven van de moeilijkheden, die zij aantreffen, en hun denk- en werkkracht opent voor de onontwikkelde landen ongetwijfeld perspectieven van het allergrootste belang.

Zoals wij reeds opmerkten is de „technical assistance” het onderwerp van een eigenaardige internationale concurrentie. Verschillende instanties bieden niet alleen hulp aan maar het heeft er soms de schijn van, dat er met hulp geleurd wordt. Dit laatste betreft speciaal de activiteit van het State Department. Terwijl de internationale organisaties voor hun medewerking van het ontvangende land een tegenprestatie vragen, neerkomende op bureau- en vervoerkosten, alsmede een daggeld-regeling (FAO), of een deel hiervan (UNESCO), biedt het State Department alle hulp geheel gratis aan. En aangezien de opvolging van de adviezen vaak neerkomt op kapitaalsuitgaven, biedt het State Department ook deze geheel of gedeeltelijk als subsidie aan. In de afgelopen maanden heeft een persoonlijk afgezant van president Truman het Midden-Oosten bereisd om daar \$ 500 mln te besteden, wat hem, volgens onze informatie, niet gelukt is. Slechts zou Libanon in belangrijke mate steun hebben aanvaard, neerkomende op een waterstaatkundige regeling van de Litanei-rivier, waartoe veertig deskundigen zullen uitkomen. Andere landen geven er om politieke redenen de voorkeur aan, hun economische vraagstukken, eventueel met behulp van deskundigen van de Internationale Organisaties, zelf op te lossen.

De aangeduide internationale concurrentie op het gebied van de „technical assistance” is niet bevorderlijk voor het op zich zelf zo waardevolle streven. Zoals het thans gaat, geraakt de „technical assistance” in discrediet. Er zijn landen, die hun aanvragen om buitenlandse deskundigen aan alle in aanmerking komende instanties tegelijk inzendend, FAO, UNESCO, Colombo-plan en State Department, om ten slotte te aanvaarden wat het voordeligst uitkomt. Het respect voor de hulpbiedende organisaties wordt op deze wijze niet bepaald vergroot.

Tussen FAO en UNESCO bestaan afspraken over

een taakverdeling, al is de getroffen regeling in de praktijk niet geheel voldoende. De belanghebbenden bij het Colombo-plan streven naar een regeling met de organen van de United Nations en onze landgenoot Dr Banner, de directeur van het Bureau Internationale Technische Hulp, is onlangs tot Resident Representative in Ceylon van de Technical Assistance Board van de United Nations en „liaison-officer” tussen het Colombo-plan en de genoemde Technical Assistance Board benoemd. Men mag hopen, dat op deze wijze een goede samenwerking tussen de betreffende internationale organen tot stand komt. Hoe meer verband, hoe beter, want de concurrentie komt niet aan de „standing” van de experts ten goede.

Gesteld, dat de pogingen slagen om de internationale organen er toe te brengen, een vaste lijn uit te stippelen, zo blijft nog de onbevredigende toestand bestaan, dat het State Department zijn eigen weg gaat. Het zal niet eenvoudig zijn, daarin verandering te brengen, maar het moet geprobeerd worden. De „technical assistance” is er belangrijk genoeg voor.

Voor vele landen is het thans zo gemakkelijk om buitenlandse experts te krijgen, dat men ze maar laat komen, blijkbaar volgens de zegswijze: „Baat het niet, dan schaad het niet”. Toch is dit standpunt niet juist. Zelfs wanneer de deskundige in het geheel geen kosten veroorzaakt, zo vormt zijn aanwezigheid toch een vaak ernstige belasting voor het regeringsapparaat. Om zijn taak goed te kunnen vervullen, moet de bezoekende deskundige vele statistische en technische informaties vragen en deze moeten hem verschaft worden door toch al overbelaste en slecht bemande regeringsinstellingen. Men vraagt geen „technical assistance” wanneer de diensten goed werken. De door de deskundigen gevraagde inlichtingen en medewerking vormen dan ook op sommige plaatsen een ware kwelling voor de ambtenaren en met schrik zien deze het aantal deskundigen toenemen. De deskundigen ondervinden daarvan de weerslag. Zij zijn niet zo welkom als verwacht kan worden. Zij maken vaak moeizaam contact. Soms worden zij vrijwel aan hun lot overgelaten. Gelijk gezegd: dit is van de zijde van het ontvangende land niet zo zeer onwil dan wel onmacht. Tegenover de zegswijze: „Baat het niet, dan schaad het niet” staat een andere: „Overdaad schaad”. De ontvangende landen hebben nog slechts een beperkte capaciteit om hulp te ontvangen. In onze terminologie uitgedrukt: „het ontvangapparaat” is onvoldoende voor het huidige aanbod van „technical assistance”.

Zoals het thans gaat, ontstaat er in verschillende landen een tegenzin tegen „technical assistance”. De internationale organisaties hebben daaraan veel minder schuld dan het State Department, maar zij ondervinden er dezelfde nadelige gevolgen van. Dit is het voornaamste argument voor de United Nations om te trachten met het State Department tot een regeling te komen. Deze laatste instelling heeft zijn doel voorbij geschoten en brengt daardoor het gehele zo goede streven van de „technical assistance” in gevaar.

De in het bovenstaande geschetste bezwaren tegen de huidige gang van zaken kunnen worden beschouwd als de kinderziekten van een schoon streven. Het is in het belang van een zeer goede zaak, dat deze kinderziekten overwonnen worden.

De „technical assistance” richt zich voornamelijk tot regeringsinstellingen. De meeste deskundigen beëindigen hun taak met het uitbrengen van een rapport, dat bij de hoogste autoriteit van het land terecht komt. Daar hopen de rapporten zich op. In Pakistan vertelt men, dat er reeds een veertigtal internationale rapporten bestaat op het gebied van de landbouw, de voornaamste bron

van bestaan van de bevolking van dit land. Het pleit voor het doorzicht van de Regering van Pakistan, dat zij een rapport over deze rapporten heeft doen uitbrengen. Niemand minder dan Lord Boyd Orr heeft de commissie voorgezeten, die het toekomstige landbouwbeleid heeft uitgestippeld en men neemt thans gewichtige beslissingen met een vèrdragende strekking, die het landbouwbeleid een geheel ander aanzien geven. Het door de deskundigen verrichte werk is dan ook zeker niet zonder gevolgen gebleven, maar het zal duidelijk zijn, dat men op de tot nu toe gevolgde weg niet zal kunnen doorgaan. De thans en in de toekomst werkzame deskundigen zullen veel concrete taken moeten gaan vervullen. Zij moeten in het eigenlijke werk betrokken worden, wat thans slechts bij uitzondering het geval is. Gebeurt dit niet, dan belanden hun rapporten in een of ander archief, zonder enige invloed op de gang van zaken uit te oefenen.

In Irak troffen wij een toestand aan, die aanmerkelijk afwijkt. Dit land heeft zeer grote inkomsten uit de aardoliecontracten en is vastbesloten, deze fondsen te gebruiken om het land economisch op te heffen. Naar verluidt zouden deze fondsen binnen enige jaren oplopen tot het equivalent van f 600 mln per jaar. Voor een land van vier miljoen inwoners is dit een formidabel bedrag en het is voorwaar niet eenvoudig om een dergelijk bedrag op een verstandige wijze te besteden. Gelukt dit, dan kan het niet anders of Irak zal het Westerse levensniveau gaan benaderen.

Onder deze omstandigheden heeft Irak slechts in beperkte mate gebruik gemaakt van de hulp van de internationale organisaties of van het State Department. De Development Board van Irak geeft er de voorkeur aan, de nodige deskundigen rechtstreeks door de Regering te doen benoemen. De op deze wijze aangestelde personen

ontvangen minder salaris dan de internationale organisaties betalen, maar hun werkkring is veel reëler. Nederland heeft het grootste aantal der tot nu toe benoemden geleverd en op deze wijze begint zich in Irak een Nederlandse kolonie te vormen, die er toe zal kunnen bijdragen, een voor beide landen voordelige samenwerking tot stand te brengen.

Irak heeft hulp nodig op velerlei gebied en kan daarvoor betalen. Wij achten de toestand in dit land rijp voor rechtstreeks contact tussen Nederlandse zaken en zusterinstellingen in Irak. Indien enkele gerenommeerde Nederlandse ondernemingen „know-how” overeenkomsten met bedrijven in Irak zouden afluitten, zo zou daardoor een zeer productieve samenwerking ontstaan, die de Nederlandse naam in Irak stevig zou grondvesten. De handel tussen Nederland en Irak zou daarvan in hoge mate kunnen profiteren.

„Waar blijven de Nederlandse aannemers?” Deze vraag is ons gesteld door iedere verantwoordelijke hoofdamtenaar in Bagdad. Het Nederlandse bedrijfsleven moet weten, dat er weinig landen bestaan, die over zulke enorme geldelijke hulpbronnen beschikken als Irak. Het zal de moeite lonen, deze mogelijkheden goed te bestuderen. Bovendien is de stemming in Bagdad voor Nederlanders zeer welwillend.

Er zal in de toekomst nog herhaaldelijk aanleiding bestaan, de technische hulpverlening aan een bespreking te onderwerpen. De ervaring op dit gebied neemt snel toe en het wordt steeds duidelijker, dat er naast werk in de ambtelijke sfeer ook mogelijkheden voor het bedrijfsleven bestaan. Het Nederlandse bedrijfsleven zal zich hiervan rekenschap moeten geven.

Wageningen.

Prof. Dr C. H. EDELMAN.

De prijzen van cellulose en houtslip

Meer als econoom dan als „deskundige”, zoals aangeduid in het redactionele artikel, dat als inleiding op deze serie overzichten werd gepubliceerd ¹⁾, mogen wij de prijzen van de belangrijkste grondstoffen voor de papierindustrie onder de loupe nemen. Dat dit geen eenvoudige taak is zal ieder beamen, die dagelijks met deze prijzen te maken heeft. Nog afgezien van de onzekerheden, die bestaan t.a.v. de algemene economische ontwikkeling, waarop in dit artikel niet kan worden ingegaan, spelen op de markt van cellulose en houtslip enkele factoren een rol, die het welhaast onmogelijk maken zich een oordeel te vormen over de waarschijnlijke ontwikkeling van de prijzen in de naaste toekomst. Van deze factoren worden genoemd:

- de prijzen op de markt in Europa staan onder directe invloed van de ontwikkeling in de Verenigde Staten;
- de huidige prijs is, na de ontwikkeling sedert het begin van 1950, zeer labiel, en heeft economisch gezien geen vaste grond;
- de exporthellingen, welke door de Regeringen van de Scandinavische landen worden opgelegd bij de uitvoer van cellulose en houtslip, vormen een bron van externe onzekerheid;
- de actie van de Verenigde Staten en van Groot-Brittannië en daarna ook van andere landen om de prijs geforceerd te drukken, vormt eveneens een element van externe onzekerheid.

ad a.

De ontwikkeling van de wereldproductie en het verbruik van cellulose en houtslip tezamen moge allereerst geïllustreerd worden aan de hand van tabel I.

¹⁾ Zie „E.-S.B.” van 7 Mei jl.

TABEL I¹⁾ 2).

	1937			1950		
	Pro- ductie	Im- port	Export	Pro- ductie	Im- port	Export
Canada	5.494	21	874	8.371	37	1.846
Ver. Staten	6.573	2.395	323	14.811	2.385	96
Finland	2.536	0	1.620	2.109	0	1.142
Noorwegen	1.208	21	724	1.185	23	608
Zweden	3.884	12	2.814	3.488	1	2.305
Frankrijk		730			535	
Groot-Brittannië		2.090			1.603	
Japan		523			69	
Nederland		123			163	
Overige	7.072	1.228	767			
Wereld ³⁾	26.767	7.143	7.122	33.398	5.598	6.181
				24.609	6.390	6.781 ⁴⁾

¹⁾ Bron: Woodpulp Statistics 1951 — United States Pulp Producers Association Inc.

²⁾ Cijfers in 1.000 tons van 2.000 pounds.

³⁾ Voor het jaar 1950 zijn enkele landen niet in de cijfers opgenomen. In 1937 vormde de productie dezer landen alsmede de import ongeveer 10 pCt der wereldproductie resp. -import. De export vormde ongeveer 7 pCt. Oost- en Z.O.-Europa (nog afgezien van Oost-Duitsland) droegen tot deze percentages bij voor resp. de helft, een kwart en twee-vijfde.

⁴⁾ Totalen voor 1937 der landen welke in de cijfers voor 1950 zijn opgenomen.

Van de wereldproductie werd derhalve in Noord-Amerika in 1937 50 pCt geproduceerd en in 1950 ongeveer 70 pCt. Daar het importoverschot van de Verenigde Staten en Canada tezamen van 1937 tot 1950 terugliep van 1.219 ton tot 480 ton wordt in beide landen tezamen ook ongeveer 70 pCt van het wereldverbruik opgenomen. Een voor de Verenigde Staten en Canada kleine toe- of afneming van de vraag naar cellulose en houtslip zal derhalve op de markt in Europa relatief grote schommelingen veroorzaken.

In dit verband mogen enkele cijfers genoemd worden, welke werden gepubliceerd door de O.E.E.C. Volgens een rapport van deze organisatie zal het verbruik van papierhout in Noord-Amerika van 26,5 mln m³ in 1937 stijgen tot 64,83 mln m³ in 1955. Deze ontwikkeling zou op de

wereldmarkt een grote onevenwichtigheid veroorzaken. Immers, in de jaren voor 1938 werd het tekort van Europa gedekt door de exporten uit Rusland, ter grootte van 2,3 mln m³ en het overschot van Noord-Amerika, 0,23 mln m³ groot.

In 1955 zal het tekort van Europa gestegen zijn tot 4,9 mln m³ ten gevolge van inkrimping van de kap, o.a. in Scandinavië, alsook omdat de export uit Noord-Amerika zal komen te vervallen. In feite verwacht men zelfs, dat Noord-Amerika t.z.t. 1,45 mln m³ zal moeten importeren, zodat het wereldtekort ongeveer 6,5 mln m³ zou bedragen²⁾.

Het zal derhalve zeer de vraag zijn, of de cellulose- en houtslijpfabrieken in Europa voldoende hout zullen kunnen kopen. Het is nu reeds zo, dat enkele fabrieken in Scandinavië niet werken door gebrek aan hout. Een geringer verbruik in Noord-Amerika van hout zou de situatie in Europa verlichten voor de cellulose- en houtslijpfabrieken, of althans, indien Noord-Amerika zou exporteren in de vorm van cellulose- en houtslijp zelf, voor de papierfabrikanten. De conclusie luidt derhalve, dat relatief kleine schommelingen in de vraag in Noord-Amerika de markt in Europa zeer sterk kunnen beïnvloeden.

ad b.

In de loop van 1950, en vooral na het begin van de oorlog in Korea, is er als het ware een psychose ontstaan op de markt voor cellulose en houtslijp. De angst voor een tekort, waarover vóór dien reeds werd geschreven en gesproken, heeft de prijzen buiten alle verhoudingen omhoog gedreven. Gedurende het hele jaar 1951 is het vrijwel onmogelijk geweest om cellulose en houtslijp te kopen boven de hoeveelheden, welke waren vastgelegd in de zgn. reserveringscontracten, welke in het najaar, met open prijs, worden afgesloten voor het daarop volgende jaar. De herstellende papierproductie in Duitsland o.a. en ook de vrees voor de Franse franc hebben kopers uit Duitsland en Frankrijk er toe bewogen exorbitant hoge prijzen te bieden voor kleine partijtjes, welke eventueel nog vrij kwamen. De prijzen voor deze vrije partijen lagen soms ver boven de prijzen, welke tussen verkopers en kopers ieder kwartaal werden overeengekomen voor de hoeveelheden, welke volgens de reserveringscontracten moesten worden geleverd.

En dat ook deze laatste prijzen enorm stegen moge onderstaande grafiek illustreren. T.o.v. het gemiddelde over 1949 waren de prijzen voor bijv. gebleekte sulfietcellulose midden 1951 bijna 3½ maal zo hoog. In vergelijking ook met andere grondstoffenprijzen toch een uitzonderlijke stijging.

TABEL II.

Groothandelsprijzen in Nederland¹⁾ van grondstoffen voor:

	1949	1950	December 1951
chemische producten	100	115	153
textielwaren	106	154	165
leder en lederwaren	116	152	149
metaalwaren	105	112	191
houtwaren ²⁾	94	115	182
papier	83	102	226
totaal	108	128	174

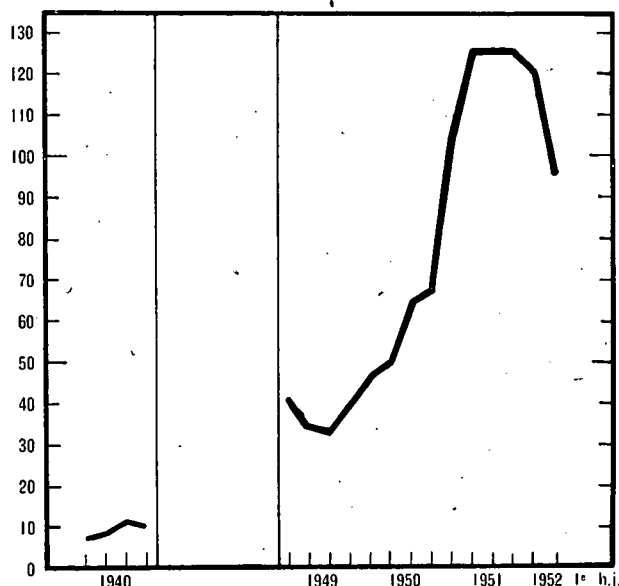
¹⁾ Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek; 1948 = 100.

²⁾ Slechts 8 pCt van de totale houtproductie is gewoonlijk voor de fabricage van cellulose en houtslijp bestemd.

Relatief het laagste in de jaren 1949 en 1950, stegen de grondstoffenprijzen voor de papierindustrie tot December 1951 boven alle andere prijzen uit.

³⁾ Sir Herbert Hutchinson van de „British Paper and Board Makers Association” illustreerde dit onlangs met de constatering, dat 5 pCt uitbreiding der wereldproductie overeenkomt met 20 pCt van de hoeveelheid, welke in Europa wordt geconsumeerd.

Prijs van gebleekte sulfiet cellulose.
(in guldens per 100 kg cif Amsterdam/Rotterdam)

Statistische onderzoeken hebben, het overigens plausible verschijnsel, bevestigd, dat naarmate de grens van de productiecapaciteit van een bepaald artikel wordt benaderd, de prijzen van dit artikel de neiging hebben sterker te reageren op schommelingen in de vraag³⁾. Wanneer de capaciteit nagenoeg volledig wordt benut zal een geringe toeneming van de vraag de prijzen enorm kunnen doen stijgen. Een vermindering van de vraag echter zal dan eveneens een scherpe daling kunnen doen intreden.

Dat nu in de afgelopen periode de productie van cellulose en houtslijp niet noemenswaard kon worden uitgebreid — zeker niet op korte termijn, hetzij doordat de capaciteit der cellulosefabrieken vol benut werd, hetzij doordat de kap beperkt moest worden — is aan geen twijfel onderhevig. Hoewel momenteel de gelegenheid ontbreekt om dit onderdeel statistisch te toetsen, is het wel geoorloofd te concluderen, dat de prijzen van cellulose zeer labiel zijn, meer wellicht dan van andere grondstoffen, juist ten gevolge van het feit, dat tegen de grens van de productiecapaciteit wordt gewerkt.

ad c.

Een externe factor, welke de stijging van de celluloseprijzen heeft bevorderd en ook de labiliteit dezer prijzen verhoogde, is gelegen in de exporthetfing, waarmede de uitvoer van cellulose en houtslijp uit Scandinavië wordt belast. Deze zgn. „price equalisation charges” of „business cycle equalisation charges” werden door de Zweedse Regering opgelegd per 1 Januari 1951 en wel omdat geveesd werd, dat de hoge prijzen van cellulose en houtslijp, welke door de exporteurs werden ontvangen, de interne economische situatie nadelig zouden beïnvloeden.

Teneinde het hieruit resulterende gevaar voor inflatie te bestrijden roopt men de prijzen, nu ze hoog zijn, af. De door de exporteurs te betalen heffingen worden gesteriliseerd. Ze worden nl. in een speciaal fonds gestort en uit dit fonds, dat renteloos is, mogen geen betalingen worden gedaan vóór 1 Januari 1958, althans niet zonder toestemming van de Koning. Het ligt nu in de bedoeling uitbetalingen te doen plaatsvinden ten tijde van een depressie, doch in ieder geval niet later dan in de jaren 1959-1962. Van het fonds zal dan 70 pCt worden terugbetaald aan de

³⁾ Blijkens een nog niet gepubliceerde studie over de staalprijzen in de Verenigde Staten van H. Goris en L. M. Koyck en evenzo blijkens de verklaring van de prijzen der grondstoffen voor investeringsgoederen door Prof. Tinbergen voor het Verenigd Koninkrijk in „Business cycles in the United Kingdom 1870-1914”, Amsterdam 1951.

producenten, en wel in verhouding tot de afgeleverde hoeveelheden door ieder van hen in 1951. Het resterende deel van 30 pCt wordt gebruikt voor andere doeleinden, zoals bijv. voor een centraal sociaal fonds voor de cellulose-industrie en plaatselijke sociale instellingen met deze industrie verbonden ⁴⁾).

Deze heffingen vormden in 1951, en vormen ook nu nog, een zware last voor het bedrijfsleven. Voor het eerste kwartaal van 1951 werd de heffing gesteld op Zw.Kr. 150 per ton voor cellulose voor de papierindustrie, overeenkomende met 2/3 van de prijsstijging in het vierde kwartaal van 1950 t.o.v. het tweede en derde kwartaal van dit jaar. Bij prijsstijging zou de heffing worden verhoogd — per kwartaal — met een bedrag ter grootte van 50 pCt der prijsstijging. Bij prijsdaling zou de heffing worden verlaagd met het volle bedrag van deze prijsdaling ⁵⁾).

Ook Noorwegen en Finland hebben soortgelijke maatregelen getroffen, zij het, dat bijv. in Noorwegen het doel wel enigszins voorbijgeschoten is omdat het fonds niet gesteriliseerd wordt doch voor een zeer groot deel gebruikt wordt om de overheidstekorten te dekken. De heffing heeft hier derhalve meer de vorm aangenomen van een belasting.

Dat de prijsstijging in het afgelopen tijdvak door deze heffingen is geaccentueerd ⁶⁾ moge blijken uit tabel III, waarin de bedragen dezer heffingen per ton (droog gewicht) worden vermeld. De situatie werd zelfs zo, dat een vierde deel van de prijs, welke door de exporteur werd ontvangen, in het fonds moest worden gestort.

TABEL III.

Exportheffingen op de uitvoer naar Europese landen van cellulose en houtslip uit Zweden.

	Gebleekte cellulose	Houtslip
1e kwartaal 1951	Zw.Kr. 150	Zw.Kr. 40
2e „ 1951	220	75
3e „ 1951	470	120
4e „ 1951	490	135
1e „ 1952	540	135
2e „ 1952 schatting	± 250	—

ad d.

De vierde factor, waarmede rekening moet worden gehouden wanneer de celluloseprijzen worden bestudeerd, vormt als het ware de tegenhanger van de factor genoemd in ad c. Het exporterende land bestrijdt inflatie door de hoge prijzen af te romen. Het importerende land zal zich voor zover mogelijk verzetten tegen prijsstijging in het binnenland en derhalve ook tegen prijsstijgingen der in te voeren grondstoffen, dit laatste temeer wanneer deze prijzen door overheidsmaatregelen in het exporterende land worden opgedreven boven het niveau, waarmede de fabrikanten der grondstoffen genoeg zouden willen nemen.

De Regering van de Verenigde Staten deelde op 26 Januari 1951 mede, dat maximum prijzen voor cellulose en houtslip zouden worden vastgesteld, ook voor de geïmporteerde hoeveelheden. Voor de uit Scandinavië komende cellulose werden inderdaad maximum prijzen vastgesteld, welke van kracht werden op 1 Juli 1951. Voor bijv. gebleekte sulfiet werd deze gesteld op \$ 225 of wel ongeveer \$ 25 lager dan de prijs van het derde kwartaal en niet minder dan \$ 65 lager dan de prijzen, welke op de Engelse markt konden worden gemaakt. T.o.v. andere markten lag de Engelse prijs bovendien toentertijd laag.

De invloed van deze factor is op de Europese markt niet direct gevoeld. Voor zover de Scandinavische verkopers de nieuwe Amerikaanse prijzen accepteerden, had

⁴⁾ Voor het jaar 1952 is de regeling enigszins gewijzigd. Van hetgeen in dit jaar zal worden gestort zal slechts 60 pCt aan de producenten worden gerestitueerd.

⁵⁾ Volgens de regeling voor 1952 zal de vermindering der heffing volgens een glijdende schaal verlopen.

⁶⁾ De Zweedse Regering ontkent natuurlijk, dat als gevolg van de heffingen de prijzen zijn gestegen. Van de enorme prijsstijging wordt slechts afgeroemd.

dit toch geen prijsverlagende invloed op de prijzen voor afnemers in Europa. Deze laatsten bleven aanvankelijk de hoge prijzen betalen.

Een indirecte invloed, welke onder de condities van het tweede halfjaar 1951 weliswaar niet sterk werd gevoeld, zou echter onder andere omstandigheden wel degelijk merkbaar kunnen zijn geweest. Het behoeft geen betoog, dat bij het grote verschil in prijzen bij export naar de Verenigde Staten resp. Europa de exporteurs de uitvoer naar de Verenigde Staten beperkten. De hoeveelheden voor het tweede halfjaar 1951 liepen dan ook terug, zodat slechts ongeveer de helft werd geëxporteerd van de hoeveelheid, welke aanvankelijk voor levering was toegezegd. Deze hoeveelheden kwamen nu vrij voor de Europese markt of voor markten elders in de wereld, doch aldaar was de vraag nog zo groot, dat de prijzen er niet door daalden. In hoeverre prijsstijging er door werd voorkomen valt natuurlijk niet uit te maken.

Onder andere omstandigheden echter, nl. wanneer de vraag minder groot zou zijn, zou dit verschil in de export naar de Verenigde Staten wel eens het tekort in Europa kunnen doen omslaan in een overschot en aldus de invloed van de factor ad b doen omkeren; of wel, bij tegengestelde actie van de Verenigde Staten het overschot doen omslaan in een tekort met als gevolg, wellicht het stimuleren van de reeds eerder genoemde psychose. Eenzelfde invloed gaat uit van maatregelen van andere zijde, die de export naar de Verenigde Staten bevorderen. Nu de exportheffing voor export naar de Verenigde Staten in Zweden onlangs is komen te vervallen, zal het voor de exporteurs weer aantrekkelijk worden daarheen te exporteren.

Kon dus de actie van de Amerikaanse Regering de omslag op de cellulosemarkt nog niet bewerkstelligen, anders was dit met maatregelen, welke door de Regering van Groot-Brittannië werden getroffen. Reeds enige weken voor de laatste jaarwisseling werd aangekondigd, dat ook de invoer van cellulose en houtslip zou worden beperkt, ter bestrijding van het betalingsbalanstekort. De onzekerheid op de markt nam hierdoor, tezamen met de bovengenoemde stappen van de Amerikaanse Regering en natuurlijk de algemene verwachting der conjunctuur, toe, echter zonder dat nog de prijs daalde. Ook Frankrijk schrapt cellulose van de lijst der geliberaliseerde goederen en wel per 4 Februari jl.

Echter nog op 15 Januari van dit jaar schreef Svensk Trävaru-Tidning: „However, there are in other parts of the world, in Europe as well as in various overseas countries, both immediate and future requirements that might provide good prospects for the sale of Swedish pulp”.

Op 24 Januari jl. werd er in Londen een bijeenkomst gehouden van vertegenwoordigers van de regeringen van en industriële organisaties in België, Duitsland, Frankrijk, Groot-Brittannië, Nederland, Italië en Zwitserland. In principe werd besloten de strijd tegen de exportheffingen gezamenlijk te voeren en wel door eveneens maximum prijzen vast te stellen, ook nog voor hoeveelheden, welke in het eerste kwartaal moesten worden geleverd uit Scandinavië. Toen vervolgens de „Paper & Pulp Committee” van de O.E.E.C. in haar vergadering te Parijs van 29 Januari tot 2 Februari jl. eenzelfde geluid liet horen — en zelfs een memorandum overhandigde aan de afgevaardigden van Noorwegen en Zweden, in welk memorandum verlangd werd, dat de prijzen van houtslip met 15 pCt en van cellulose met 20 pCt dienden te worden verlaagd, vóornamelijk door een verlaging van de exportheffingen, die ongeveer een gelijk percentage van de prijs uitmaken — werd de onzekerheid op de markt te groot. Het is begrijpelijk, dat de achtereenvolgende stappen de papierfabrikanten huiverig maakten tot het afsluiten van orders en uiteindelijk zijn, vooral door het vaststellen van maximum prijzen door Engeland, de prijzen inderdaad verlaagd, ook nog voor het eerste kwartaal van 1952 doch in veel

sterker mate voor het tweede kwartaal. Verwacht wordt, dat ook in het derde kwartaal de druk op de prijzen door de regeringen zal worden gehandhaafd, en wel met grote kans op succes.

Conclusies.

Het feit, dat de cellulosemarkt in Europa onder directe invloed staat van de ontwikkeling in Amerika en het feit, dat deze Europese markt zeer labiel is oordaat op de grens van de productiecapaciteit wordt gewerkt, vormen ook op langere termijn de kern van het vraagstuk der prijsontwikkeling op deze markt. Als niet te voorziene en vaak wispelturige externe „short term” invloeden zijn daar de maatregelen, welke door overheden worden getroffen en waarvan er enkele onder ad c en d zijn beschreven.

Natuurlijk kunnen nog andere factoren worden genoemd, welke eveneens van invloed zijn op de prijsontwikkeling en welke geëenzins als onbelangrijk terzijde kunnen worden geschoven. Zij spelen echter geen overwegende rol. De effecten van de bovenbeschreven eerste twee factoren zullen er door worden verscherpt of verzacht. Zo zal de ontwikkeling van de kunstzijde-industrie het tekort aan papier-cellulose vergroten en daarmee het effect van de factor ad b. In wezen geldt het hier derhalve geen nieuwe vorm van beïnvloeding der prijzen. Dat de ontwikkeling van substituten van houtcellulose voortgaat — zo zal de productie van stocellulose op korte termijn in Nederland uitgebreid worden tot een niveau van 40.000 à 45.000 ton per jaar tegen ca 20.000 ton vorig jaar — is een verheugend verschijnsel. Het effect zal zich echter uiten via de factor ad b.

Overheersend is dus, dat de prijzen zeer labiel zijn omdat er bij de productie van de grondstoffen der papierindustrie geen normale overcapaciteit aanwezig is. Tot het eind van het vorig jaar zijn de prijzen gestegen of hoog gebleven. Nu echter, mede door de actie van de Verenigde Staten

en vervolgens van Engeland en andere landen, de stemming is omgeslagen is het zeker niet uitgesloten, dat de prijzen aanzienlijk zullen dalen. De papierverbruikers zijn bij de hoge stand der prijzen zuiniger geworden en teren op hun voorraden in. De groothandel in papier verkoopt zonder de voorraden weer aan te vullen — dat deze voorraden er waren is er wellicht een indicatie van dat het tekort in 1951 in wezen niet zo groot geweest is, of wellicht geheel niet bestaat — de papierfabrikanten aarzelen en de afgenomen vraag, de gecontracteerde hoeveelheden grondstoffen af te nemen, de cellulosefabrieken werken reeds niet meer op volle capaciteit. In het algemeen wacht men. Men wacht op verdere prijsdaling.

Wanneer nu onder deze omstandigheden het aanbod uit Noord-Amerika toeneemt, de exporthellingen vervallen en Englands druk op de prijzen wordt gehandhaafd, dan is het zeker mogelijk, dat de prijzen inderdaad scherp zullen dalen, ook nog van het tweede op het derde kwartaal. Doch slechts een gering herstel, bijv. wanneer de voorraad uitgeput raken en er weer gekocht moet worden, of wanneer de oorlogsdreiging wederom toeneemt, of wanneer de consumptiebeperking in de Verenigde Staten wordt verminderd enz. enz., slechts weinig is dan nodig om wederom de tekort-psychose te doen terugkeren, die in de afgelopen periode de prijzen zó heeft doen stijgen. Dat dit herstel reeds over enkele maanden zal plaatsvinden ligt voor de hand en het is dan zeker niet uitgesloten, dat wederom grote prijsstijgingen zullen optreden. Een tijd van scherpe fluctuaties in de prijzen van cellulose en houtslip ligt in de lijn der verwachtingen. Tenzij een regeling tussen aanbieders en vragers hetzij vrijwillig of van hoger hand opgelegd tot stand komt, of tenzij de algemene economische ontwikkeling een ongunstige zal zijn. Dit te beoordelen wordt aan de lezer overgelaten.

Huizen, N. H.

Dr. D. H. VAN DONGEN TORMAN.

De wereldhandel in wollen manufacturen sedert 1913

Inleiding.

In het onderstaande is enig statistisch materiaal bijeengebracht met betrekking tot de wereldhandel in wolproducten ¹⁾. Het onderzoek, dat zich uitstrekt over de jaren 1913, 1929, 1932, 1938 en 1948/1950, heeft zich beperkt tot de voornaamste exporteurs. De gegevens over de export zijn ontleend aan de statistieken van in- en uitvoer der betrokken landen, waarbij de verschillende valuta-soorten omgerekend werden in Nederlandse valuta. Voor zover dit noodzakelijk en mogelijk bleek, is de waarde van de export der betrokken landen in overeenstemming gebracht met de in de statistiek der importerende landen vermelde invoerwaarde volgens de formule: (export van A naar B ÷ invoer van B uit A): 2.

TABEL I.

Het uitvoeraandeel van de voornaamste exporteurs ²⁾.
(in pCt)

Landen	1913	1929	1932	1938	1948	1949	1950
Ver. Koninkrijk ..	47,3	47,0	47,7	55,5	68,7	63,1	56,0
Frankrijk	21,6	21,6	15,8	6,5	11,7	15,8	13,7
Italië	1,9	8,5	11,5	13,9	9,7	9,4	11,5
Duitsland ³⁾	23,3	18,8	21,2	19,7	0,4	0,8	1,4
België	1,2	2,3	2,7	3,4	5,5	6,6	10,9
Nederland	4,7	1,8	1,1	1,0	4,0	4,3	6,5

¹⁾ Weefsels, tapijten en dekens.

²⁾ De export van de Verenigde Staten is van weinig betekenis (in 1913 nihil; in 1950 f 26 mln).

³⁾ Sedert 1948: West-Duitsland.

Periode 1913-1938.

Het Ver. Koninkrijk heeft na 1913 zijn procentuele aandeel in de dalende totale export uitstekend weten te handhaven en zelfs te vergroten. Dit ging voornamelijk ten koste van Frankrijk, wiens aandeel na 1929 — in een periode van sterk gedaalde conjunctuur en algemeen wederoplevend protectionisme — aanzienlijk kleiner werd.

Ook Duitsland weet zich op een behoorlijk niveau te handhaven, zij het o.a. door middel van bepaalde valutatransacties en dumping (de R.M. devalueerde niet). Het aandeel van Italië en België neemt van 1913-1938 regelmatig toe; de export van eerstgenoemd land komt eerst na 1913 sterk tot ontwikkeling als gevolg van het feit, dat het fabriceren van wolproducten door oorlogsmatigheden in belangrijke mate werd aangemoedigd.

Het aandeel van de Nederlandse wolindustrie in de totale export van wolproducten, dat in 1913 nog ca 5 pCt bedroeg, was reeds aanzienlijk gedaald nog vóór de conjunctuurwisseling inzette. Hieruit zou kunnen worden opgemaakt, dat de Nederlandse ondernemer reeds toen niet meer in staat was de concurrentie op de buitenlandse markt het hoofd te bieden. Gedurende de depressiejaren werd de export van Nederlandse wolproducten vrijwel geliquideerd.

Periode 1948-1950.

Na de tweede wereldoorlog is Duitsland als exporteur van wolproducten uitgeschakeld. Afgezien van factoren als oorlogsschade houdt dit laatste voornamelijk verband

met het uitvallen van de „Russische zone”, welke nog in 1936 bij benadering 63 pCt van de totale productie van wollen weefsels voortbracht. Bovendien was de textiel-industrie in Westelijk Duitsland voor de vernieuwing en aanvulling van haar machinepark grotendeels op de producten van de Oostduitse machine-industrie aangewezen. Het is dan ook, behoudens in geval van herstel van de Duitse eenheid, niet te verwachten, dat dit land in de eerstkomende jaren als ernstige concurrent op de traditionele markten zal terugkeren.

Italië heeft daarentegen kans gezien zijn vooroorlogs aandeel vrijwel te handhaven. Van het vorenvermelde met betrekking tot Duitsland heeft *Nederland* relatief het meest geprofiteerd.

Richting van de export.

Het is helaas niet mogelijk gebleken de exportwaarde van de betrokken landen geheel uit te splitsen naar de landen van bestemming; de statistieken blijken ten aanzien daarvan slechts zelden volledig te zijn. Desondanks kan uit onderstaande tabel worden opgemaakt in welke richting de export zich sedert 1913 heeft ontwikkeld; een zekere reserve moet echter in acht worden genomen.

TABEL II.

Richting van de export. (in pCt)

naar:	1913	1929	1932	1938	1948	1949	1950
Europa	49,0	45,7	54,0	42,5	29,0	35,3	49,0
Ver. Staten	5,3	9,2	4,4	4,6	6,9	5,9	9,3
Canada	8,5	7,3	5,3	7,3	12,7	11,0	8,6
Midden- en Zuid- Amerika	12,5	13,5	7,9	17,0	8,7	6,0	2,7
Oceanië	6,2	4,9	3,9	7,0	11,8	13,6	12,8
Afrika	3,5	6,4	8,3	11,2	18,5	15,6	11,2
Azië	15,0	13,0	16,2	10,4	12,4	12,6	6,4
Totaal	100	100	100	100	100	100	100

Zoals uit de tabel blijkt, concentreert de handel in wolproducten zich voornamelijk in *Europa*. Het aanzienlijk gestegen aandeel van de afzet in dit gebied na 1949 werd veroorzaakt door de liberalisatie, welke — vooral na de gebeurtenissen in Korea — het handelsverkeer tussen de onderzochte landen sterk stimuleerde.

Het aandeel van de export naar de Verenigde Staten is, na de val van het pond sterling en andere valuta in 1949, sterk gestegen.

Canada is na de tweede wereldoorlog als afzetgebied relatief van groter belang geworden; van een opmerkelijke verschuiving is hier echter geen sprake. Opmerkelijke verschuivingen hebben zich wel ten aanzien van *Oceanië*, *Afrika* en *Midden-Zuid-Amerika* voorgedaan; de verminderde betekenis van laatstgenoemde markt hangt ten dele samen met de opkomst van de Verenigde Staten als exporteur van wolproducten. Het sterk gedaalde aandeel van de export naar *Azië* in 1950 kan wellicht een tijdelijk verschijnsel zijn.

Het aandeel van de voornaamste exporteurs op bovengenoemde markten (zie tabel III en IV).

De spreiding van de *Engelse export* en de belangrijkheid van zijn positie op de wereldmarkt wordt ten dele verklaard door de hechte band, welke tussen dit land en de Dominions bestaat; op deze markten is de positie van het Ver. Koninkrijk vrijwel onaantastbaar. Het is opmerkelijk, dat dit land zijn reeds voor de oorlog zo belangrijk aandeel op de Aziatische, Afrikaanse en Amerikaanse markten nadien verder heeft weten te vergroten en wel voornamelijk ten koste van Duitsland (in mindere mate ten koste van Italië en Frankrijk), terwijl zijn afzet op de Europese markt relatief een dalende tendentie vertoont alhoewel Duitsland ook hier vrijwel van de markt is verdwenen. Dit vindt mede zijn oorzaak in het feit, dat de overige exporteurs zich in

sterkere mate dan voorheen op de Europese markt zijn gaan richten.

TABEL III.

Export van wollen weefsels. (in pCt)

Export naar:	1913	1929	1932	1938	1948	1949	1950
Azië totaal	100	100	100	100	100	100	100
door:							
Nederland	5,8	1,8	1,1	1,1	1,8	2,5	1,8
België	—	—	—	0,9	—	—	1,4
Ver. Koninkrijk	58,5	57,5	59,4	43,4	79,3	62,9	67,0
Duitsland	22,0	14,7	9,9	34,4	—	—	0,8
Frankrijk	9,8	13,0	11,8	1,9	5,0	13,5	11,2
Italië	3,9	13,0	17,8	18,3	13,9	21,1	17,8
Afrika totaal	100	100	100	100	100	100	100
door:							
Nederland	—	2,2	1,6	0,7	1,4	1,1	0,8
België	—	—	—	2,4	2,3	1,3	0,2
Ver. Koninkrijk	53,6	50,9	51,1	55,4	63,7	68,4	60,3
Duitsland	15,1	8,4	4,3	7,6	—	—	—
Frankrijk	27,4	25,7	20,4	9,3	21,8	24,2	26,2
Italië	3,9	12,8	22,6	24,6	10,8	5,0	12,5
Midden- en Zuid- Amerika totaal	100	100	100	100	100	100	100
door:							
Nederland	—	0,9	—	—	—	0,2	0,5
België	—	—	—	—	—	—	—
Ver. Koninkrijk	65,9	57,7	61,7	62,2	71,2	84,3	74,9
Duitsland	20,2	9,7	6,6	15,1	—	—	—
Frankrijk	8,7	21,5	19,7	4,7	13,7	5,2	5,6
Italië	5,2	10,2	12,0	18,0	15,1	10,3	19,0
Verenigde Staten totaal	100	100	100	100	100	100	100
door:							
Nederland	1,1	0,6	—	1,7	0,6	—	0,8
België	3,3	1,4	1,0	4,2	13,6	15,6	13,9
Ver. Koninkrijk	53,0	55,4	50,5	68,0	73,0	72,1	69,4
Duitsland	17,0	8,8	8,1	1,7	0,5	1,8	2,5
Frankrijk	25,6	12,2	28,3	8,4	4,7	2,6	4,2
Italië	—	21,6	12,1	16,0	7,6	7,9	9,2
Canada totaal	100	100	100	100	100	100	100
door:							
Nederland	—	—	—	—	—	—	—
België	—	—	—	—	—	—	5,8
Ver. Koninkrijk	94,1	81,6	82,4	98,9	98,0	97,8	90,0
Duitsland	2,8	5,1	—	—	—	—	—
Frankrijk	3,1	12,0	10,9	1,1	1,7	1,2	1,6
Italië	—	1,3	6,7	—	0,3	1,0	2,6
Oceanië totaal	100	100	100	100	100	100	100
door:							
Nederland	—	—	—	—	—	—	—
België	—	—	—	0,6	1,7	0,1	—
Ver. Koninkrijk	100	100	100	99,4	98,3	99,9	100
Duitsland	—	—	—	—	—	—	—
Frankrijk	—	—	—	—	—	—	—
Italië	—	—	—	—	—	—	—
Europa totaal	100	100	100	100	100	100	100
door:							
Nederland	5,1	2,2	1,0	1,7	11,7	11,3	13,5
België	2,4	4,5	3,6	5,4	9,1	10,2	19,4
Ver. Koninkrijk	30,3	32,0	39,1	42,6	35,8	32,5	30,6
Duitsland	31,9	29,7	34,4	32,1	0,8	1,5	2,0
Frankrijk	29,3	26,9	14,7	9,0	24,7	29,7	19,9
Italië	1,0	4,7	7,2	9,2	17,9	14,8	14,6

Nederland is er ook na de jaren dertig niet in geslaagd buiten *Europa* een afzetgebied van enige betekenis op te bouwen. In tegenstelling tot *België*, wiens aandeel in de export naar de Verenigde Staten sterk is toegenomen (voornamelijk tapijten), is de Nederlandse wollenstoffen-industrie slechts zeer bescheiden op deze aantrekkelijke markt vertegenwoordigd. Daarentegen is het Nederlandse aandeel in de handel tussen de Europese landen relatief het meest toegenomen. Dit is niet slechts een gevolg van het uitvallen van Duitsland, doch tevens van een sterk gestegen vraag naar buitenlandse wolproducten o.a. in Zweden, Noorwegen, Finland en in (West)-Duitsland zelf, wiens industrie van wollen weefsels voorlopig niet meer bij machte is aan de binnenlandse vraag te voldoen. Het in belangrijke mate toegenomen aandeel van de Belgische export in de afzet op de Europese markt werd veroorzaakt door het liberaliseren van het handelsverkeer, waardoor *België* in 1950 een ware vloedgolf van wolpro-

ducten op de Nederlandse markt kon loslaten. Deze toestand zal niet van blijvende aard zijn.

TABEL IV.

Export van wollen weefsels.

(in pCt)

Export naar:	1913	1929	1932	1938	1948	1949	1950
Nederland totaal	100	100	100	100	100	100	100
door:							
België	7,8	9,0	9,3	10,3	27,5	32,9	68,1
Ver. Koninkrijk ..	30,1	25,6	23,4	41,1	26,5	31,6	19,8
Duitsland	60,3	46,6	53,7	32,7	3,5	3,1	5,6
Frankrijk	1,8	17,8	10,3	10,3	38,0	31,6	5,3
Italië	—	1,0	3,3	5,6	4,5	1,8	1,2
België totaal	100	100	100	100	100	100	100
door:							
Nederland	20,5	1,8	3,5	2,0	25,0	26,0	31,6
Ver. Koninkrijk ..	28,4	30,8	25,3	54,0	62,5	50,3	37,5
Duitsland	14,2	11,6	17,2	18,0	1,0	2,8	4,9
Frankrijk	36,9	54,0	49,4	22,0	8,4	13,8	19,1
Italië	—	1,8	4,6	4,0	3,1	7,1	6,9
Ver. Koninkrijk totaal	100	100	100	100	100	100	100
door:							
Nederland	6,9	5,5	1,0	2,4	2,7	3,6	4,9
België	3,2	9,9	11,1	19,9	15,3	6,3	7,0
Duitsland	25,5	28,4	19,2	29,5	0,8	1,0	0,9
Frankrijk	64,1	45,9	23,2	19,9	52,6	55,8	45,6
Italië	0,3	10,3	45,5	28,3	28,6	33,3	41,6
Duitsland totaal	100	100	100	100	100	100	100
door:							
Nederland	4,0	2,5	5,2	5,2	100	16,1	38,4
België	1,8	3,3	2,1	3,1	—	32,6	9,9
Ver. Koninkrijk ..	82,8	68,8	71,9	77,1	—	19,8	17,3
Frankrijk	11,0	24,4	19,8	9,4	—	23,4	22,9
Italië	0,4	1,0	1,0	5,2	—	8,1	11,5
Frankrijk totaal	100	100	100	100	100	100	100
door:							
Nederland	—	1,5	1,2	—	21,4	21,9	3,3
België	4,8	7,1	6,1	9,3	39,3	25,0	20,4
Ver. Koninkrijk ..	74,6	75,6	56,1	81,4	—	46,9	58,8
Duitsland	16,2	13,8	29,3	7,0	—	—	—
Italië	4,4	2,0	7,3	2,3	39,3	-6,2	17,5
Italië totaal	100	100	100	100	100	100	100
door:							
Nederland	—	0,7	—	—	—	—	1,2
België	0,4	1,4	1,2	—	8,0	11,4	13,8
Ver. Koninkrijk ..	34,5	48,8	45,9	46,1	72,0	60,0	55,1
Duitsland	43,1	26,5	35,2	48,8	—	1,4	4,6
Frankrijk	22,0	22,6	17,7	5,1	20,0	27,2	25,3

De ontwikkeling van de handel in wolproducten sedert 1913 (tabel V).

Ten einde een inzicht te verkrijgen in de ontwikkeling van de handel in wollen eindproducten werden — via de gemiddelde exportprijs per eenheid product van het Ver. Koninkrijk — prijsindices voor de betrokken jaren berekend. In verband met de leidende positie van het Ver. Koninkrijk als producent en exporteur van wollen eindproducten werd hierbij verondersteld, dat de gemiddelde exportprijzen der overige landen een gelijk verloop hebben gehad. Uiteraard zijn aan deze methode van calculatie zekere bezwaren verbonden: een verandering in de samenstelling van het exportpakket komt bijvoorbeeld ten onrechte tot uiting in het verloop van de exportprijzen. Desondanks mag worden aangenomen, dat de uitkomst der berekeningen (tabel V) — althans in grote lijnen — een indicatie geeft van de ontwikkeling van het exportvolume.

TABEL V.

1. *Export van wollen weefsels.*

(in mln gld.)

door:	1913	1929	1932	1938	1948	1949	1950
Nederland	28	17	3	3	42	52	109
België	7	22	7	10	58	80	183
Ver. Koninkrijk ..	280	455	124	163	732	757	940
Duitsland	138	181	55	58	4	9	24
Frankrijk	128	209	41	19	132	189	232
Italië	11	82	30	41	103	113	195
Totaal	592	966	260	294	1.071	1.200	1.683

2. *Export van wollen weefsels in prijzen 1913.*

(in mln gld.)

door:	1913	1929	1932	1938	1948	1949	1950
Nederland	28	8	3	2	8	10	19
België	7	10	6	7	12	16	33
Ver. Koninkrijk ..	280	203	108	121	146	149	168
Duitsland	138	81	48	43	1	2	4
Frankrijk	128	93	36	14	26	37	41
Italië	11	37	26	30	21	22	35
Totaal	592	432	227	217	214	226	300

3. *Export van wollen weefsels in prijzen 1913.*

(1913 = 100)

door:	1913	1929	1932	1938	1948	1949	1950
Nederland	100	29	11	7	29	36	68
België	100	143	86	100	171	228	471
Ver. Koninkrijk ..	100	72	39	43	52	53	60
Duitsland	100	59	35	31	1	2	3
Frankrijk	100	73	28	11	20	29	32
Italië	100	336	236	272	191	200	318
Totaal	100	73	38	37	36	38	51

Zoals uit de tabel blijkt, was de export van wolproducten reeds in 1929 aanzienlijk geslonken. Landen met een sterk op de export gerichte industrie werden hierdoor gevoelig getroffen. De achteruitgang van de handel in wolproducten is voornamelijk toe te schrijven aan een spreiding van de wolindustrieën, welke door oorlogsomstandigheden in versneld tempo had plaatsgevonden en waardoor bovendien bepaalde landen (o.a. Italië) van importlanden exportlanden werden. Was de exportdaling in de periode 1913-1929 dus voornamelijk van structurele aard, de hierna volgende verdere daling in de jaren dertig was tevens in belangrijke mate van conjuncturele aard. Na de tweede wereldoorlog blijkt echter duidelijk, dat de daling van de export een blijvend verschijnsel is in de internationale wollenstoffenhandel; ondanks de liberalisatie in 1950 en de hierdoor ontstane opleving van het handelsverkeer, bleven de exporten aanmerkelijk onder het niveau van 1929. Het verschijnsel van de inkrimpende markt voor wolproducten wordt nog sprekender indien men de stijging van de wereldbevolking sedert 1913 in aanmerking neemt (35 pCt!).

Toekomstige exportmogelijkheden voor de Nederlandse wollenstoffenindustrie.

Op grond van het bovenstaand onderzoek kan worden vastgesteld, dat de hoogte van de export van de Nederlandse wolindustrie thans voornamelijk wordt bepaald door de volgende factoren:

- voorlopige uitschakeling van Duitsland;
- sterk toegenomen vraag naar wolproducten in Zweden, Noorwegen, Finland en vooral in West-Duitsland zelf;
- als derde, niet in het onderzoek betrokken, factor dient te worden genoemd de mogelijkheid om door middel van een politiek van „lage lonen - lage prijzen” de export te bevorderen.

Het is duidelijk, dat de twee eerstgenoemde factoren geen hecht fundament vormen waarop het niveau van de export gestabiliseerd, c.q. verhoogd kan worden. Ten aanzien van de derde factor kan worden opgemerkt, dat deze een wat hechtere basis vormt, aangezien de ontwikkeling van „lonen-prijzen” in meerdere mate een interne aangelegenheid is.

Uit het onderzoek blijkt verder, dat de ontwikkeling van de afzet buiten Europa geen aanleiding geeft tot hoopvolle verwachtingen. In hoeverre dit laatste verband houdt met de vooralsnog ruime afzetmogelijkheden in Europa kan hier niet worden beoordeeld; de ontwikkeling van de export in de jaren dertig geeft misschien een indicatie. Dit alles, gevoegd bij het feit, dat de internationale wollenstoffenhandel sedert 1913 een blijvende dalende trend vertoont, geeft alle reden om de toekomstige exportmogelijk-

heden van Nederlandse wolproducten niet te hoog aan te slaan. Aangezien de Nederlandse wolindustrie — in tegenstelling tot de katoenindustrie — niet noodzakelijkerwijze op export is aangewezen (zie onderstaande cijfers), zal een daling van de buitenlandse afzetmogelijkheden kunnen en moeten worden opgevangen door een vergrößte afzet op de binnenlandse markt, zodat er t.a.v. de werkgelegenheid geen terugslag behoeft te ontstaan.

TABEL VI.

	1913	1929	1932	1938	1948	1949	1950	1951
invoer (mln gld)	17	44	23	12	29	42	156	140
uitvoer (mln gld)	28	17	3	3	42	52	109	128
saldo (mln gld)	11	-27	-20	-9	13	10	-47	-12

Samenvatting.

- Als voornaamste feit kan worden aangemerkt het verschijnsel van de sedert 1913 inkrimpende markt voor wollen eindproducten.
- De handel in wolproducten concentreert zich voornamelijk in Europa. Engeland, dat zijn afzetgebieden overwegend buiten dit werelddeel heeft opgebouwd, speelt hier relatief een geringere rol dan in de overige delen der wereld. Dit zal voor een niet gering deel verklaard kunnen worden door de hechte band, welke

tussen dit land en zijn Dominions bestaat. Ook de export naar de Verenigde Staten bevindt zich hoofdzakelijk in Britse handen.

- De sterke achteruitgang van Midden- en Zuid-Amerika als afzetgebied voor wollen eindproducten uit de onderzochte landen vindt ten dele zijn oorzaak in de opkomst van de Verenigde Staten als exporteur.
- Duitsland, dat vóórheen als tweede exporteur van wollen eindproducten een gevreesde concurrent was, is na de laatste wereldoorlog vrijwel van de markt verdwenen. Uit het feit, dat de industrie van wollen weefsels voornamelijk in de Russische sector is gevestigd, kan worden opgemaakt, dat er, althans voorlopig, van een export op enigszins grote schaal van Duitse wolproducten naar de traditionele markten geen sprake zal zijn. De overige exporteurs hebben hierin een zekere compensatie gevonden voor de daling van de export, welke veroorzaakt wordt door het verschijnsel van de inkrimpende markt.
- Nederland is er ook na de tweede wereldoorlog niet in geslaagd buiten Europa een afzetgebied van enige betekenis op te bouwen. In Europa profiteert het echter relatief het meest van de uitschakeling van Duitsland. Gezien de factoren, welke de hoogte van de export thans bepalen, lijkt optimisme t.a.v. de toekomst niet gerechtvaardigd.

Scheveningen.

M. FRAENKEL.

Exploitatie van staatsboerderijen

Het nut van exploitatie door de Staat van boerderijen in de Zuiderzeepolders.

Een op zelf-doen steunend inzicht in de bedrijfsuitkomsten, in de economische en sociale kanten van het boerenbedrijf, kan goede diensten verlenen bij het beheer van het omvangrijke aan particuliere landbouwers verpachte domeinbezit. Het domeinbezit breidt zich uit. De Noord-oostpolder is bijna geheel in cultuur gebracht en voor een belangrijk deel reeds verpacht. Naar het zich laat aanzien zal over enkele jaren een begin kunnen worden gemaakt met de exploitatie van de Oosterpolder. Te verwachten is, dat de Staat, gelijk hij in de Wieringermeer en in de Noord-oostpolder deed, ook in de Oosterpolder de gronden eerst voor korte tijd zelf zal exploiteren en wel totdat de exploitatie niet meer gepaard gaat met aan nieuw ingepolderde gronden verbonden bijzondere risico's en het land aan particulieren in gebruik kan worden gegeven.

Voordat de gronden als bedrijfseenheden (boerderijen) in handen komen van de particuliere boeren moet, zoals vanzelf spreekt, van te voren zijn vastgesteld, welke boerderijen (bedrijven) zullen worden gevormd en welke oppervlakte die boerderijen zullen hebben. Een belangrijke factor bij het bepalen van de aard van de bedrijven (akkerbouw, akkerbouw-veeteelt of veeteelt) en dus ook van de aard, de inrichting en de inhoud van de bedrijfsgebouwen, is de grondgesteldheid. Bestaat de cultuurlaag uit zand, dan is veeteelt meestal de aangewezen exploitatievorm. Klei- en zavelgronden plegen als bouwland te worden gebruikt. Gemengde bedrijfstvormen worden gekozen voor de lichte gronden (lichte zavel/zand). De kwaliteit van de bouwvoor is in grote mate beslissend voor de aard van de boerderijen. Daarnaast spelen echter nog andere factoren een rol, speciaal wat de grootte van de bedrijven betreft. Om deze factoren te kunnen beoordelen zal de met de exploitatie van staatsboerderijen opgedane lering van nut zijn. Dit betekent dus, dat deze exploitatie behalve aan het beheer van de aan derden in gebruik gegeven gronden vooral ook dienstbaar zal zijn aan het beleid inzake de — nog — aan derden ter beschikking te stellen boerderijen.

Het landbouwbedrijf is een productiehuishouding. De beheerder (de boer) zal zich met zijn economisch handelen ten doel stellen het tot stand brengen van een zo gunstig mogelijk verschil tussen ontvangsten en uitgaven, d.w.z. van een zo gunstig mogelijk netto-resultaat. Het uiteindelijke doel is het verwerven van een zo groot mogelijk inkomen. Hier zien we één factor, die in aanmerking moet worden genomen bij het vaststellen van de grootten van de bedrijven, althans in deze zin, dat de bedrijven van voldoende omvang worden gemaakt om het de boer mogelijk te maken een bij zijn maatschappelijke functie passend inkomen te verwerven.

Bij het beoordelen van de bedrijfsgrootten speelt een rol de aan sociale overwegingen ontleende wenselijkheid, dat een groot aantal personen zich als ondernemer (zelfstandige boer) kan vestigen. Naarmate aan deze overweging invloed wordt toegekend zal het aantal bedrijven toenemen en zal de bedrijfsgrootte daarentegen een vermindering ondergaan. In de Wieringermeer en in de Noord-oostpolder is een tussenvorm gekomen. Er komen zowel kleine als — naar Nederlandse begrippen — middelgrote en grote bedrijven voor.

Er zijn meer factoren, die bij het nemen van een beslissing over de grootte van de bedrijven onder het oog moeten worden gezien.

De arbeidsproductiviteit — d.i. het vermogen van een eenheid arbeid in samenwerking met de andere productie-factoren kapitaal en grond een hoeveelheid aan producten op te leveren — is van belang met het oog op de kostprijs en dus voor de afzetmogelijkheid van de producten. Dit is een zaak, die de gehele Nederlandse landbouw regardeert. Er zijn — dit meen ik althans te moeten aannemen — weinig of geen gegevens bekend over de verhouding tussen de arbeidsproductiviteit van grote en die van eenzelfde of een soortgelijke voortbrenging beogende kleine bedrijven.

Los hiervan maar economisch met de arbeidsproductiviteit verband houdende dient in de overwegingen over grote, middelgrote en kleine bedrijven ook te worden betrokken de verhouding, die — uitgaande van de waarde

van het geproduceerde — bij de verschillende bedrijfsgrootten bestaat tussen de ondernemerswinst en de factoren arbeid, kapitaal en grond. Ook hierin komt de arbeidsproductiviteit tot uitdrukking, maar bovendien — wat ook belangrijk is — hoe de opbrengst van het geproduceerde wordt gedistribueerd over arbeid, kapitaal, grond en ondernemerswinst. Terloops moge ik opmerken, dat het met betrekking tot de ingepolderde Zuiderzeegronden minder juist is de grond c.a. als afzonderlijke productiefactor naast arbeid en kapitaal I worden genoemd. De productie en de daarop staande gebouwen zijn — althans voor de landbouwproductie — het resultaat van voortbrenging. Toch zou ik de begrippen kapitaal en grond afzonderlijk willen noemen maar dan onder een andere benaming, nl. kapitaal I en kapitaal II. Onder kapitaal I wordt dan verstaan het kapitaal van de ondernemer (behalve dat, gestoken in de grond en de gebouwen) en onder kapitaal II de investeringen in de grond en de gebouwen. De factoren arbeid en kapitaal I worden evenals de bijzondere prestaties van de ondernemer en diens risico in de praktijk volgens gezonde sociale en economische opvattingen naar behoren gehonoreerd. Terecht, want anders zouden de boerderijen niet kunnen worden geëxploiteerd. De factor kapitaal II vormt echter een sluitpost. De kosten, welke worden besteed om de cultuurrijpe gronden en de gebouwen te verkrijgen zijn nl. zo hoog, dat het niet mogelijk is rente en noodzakelijke afschrijving ook zelfs maar voor een belangrijk gedeelte door de bedrijven te doen opbrengen. Dit moet worden aanvaard. De verkregen landaanwinsten zijn voor het welzijn van ons volk van zo grote betekenis, dat ze de grote financiële opofferingen waard zijn. Mogelijk is echter, dat de bedrijfsgrootte van invloed zal zijn op het bedrag van de investering voor de gebouwen en daardoor op het aandeel van de productiefactoren en de ondernemerswinst in de waarde van het geproduceerde. Ook is het denkbaar, dat, afgezien van hogere of lagere stichtingskosten van de gebouwen, verschil in de omvang van de bedrijven uit andere oorzaken (andere wijze van voortbrengen en verschil in arbeidsproductiviteit) verschuivingen teweeg brengt in de verdeling van de productiewaarde. Het is van betekenis en niet alleen in het productieve factor kapitaal II wanneer deze aspecten in verband met elkander worden gezien.

Weer een ander gezichtspunt bij de bedrijfsgrootte is de werkgelegenheid. Deze is op de landbouwbedrijven in de wintermaanden kleiner dan in de andere tijden van het jaar en hangt waarschijnlijk zeer ten dele of zelfs nauwelijks samen met de bedrijfsgrootten. Het is mogelijk — zelfs op heel grote bedrijven — de werkgelegenheid gedurende vrijwel het gehele jaar constant te houden, o.a. door het bouwplan en de bedrijfsvoering zo in te richten, dat er voor de arbeiders ook 's winters werk is. Kwantitatief kan de werkgelegenheid ook worden gezien uit een oogpunt van arbeidsintensiteit, d.w.z. van de teelt van veel werk vragende gewassen als aardappelen en bieten. In het algemeen is de arbeidsintensiteit op de grote bedrijven geringer dan op de kleine. De boer op het kleine bedrijf streeft naar een zo groot mogelijke mede uit een oogpunt van vruchtwisseling nog te verantwoorden teelt van arbeidsintensieve gewassen. Hij kan dit beter doen dan zijn collega op het grote bedrijf omdat hij in zijn eigen arbeid (langer arbeidstijd dan landarbeiders) en die van zijn gezinsleden een relatief omvangrijker en goedkoper arbeidspotentieel heeft en daardoor tevens een grotere reserve bezit om tegenslagen in de vorm van bijv. regen in het najaar, waardoor het oogsten van de arbeidsintensieve gewassen ernstig wordt bemoeilijkt, op te vangen. Hij zal bovendien geneigd zijn de teelt van arbeidsintensieve gewassen zo omvangrijk mogelijk te doen zijn en de arbeidsintensieve melkveehouderij in versterkte mate te beoefenen om ondanks de geringe omvang van zijn bedrijf toch een aanvaardbaar inkomen te hebben. Dit kan gepaard gaan met gedeeltelijk onbetaalde arbeid.

Voor zover dit het geval is kan bezwaarlijk worden gesproken van een grotere werkgelegenheid uit sociaal oogpunt gezien.

De opsomming van problemen inzake grote of kleine bedrijven is niet volledig. Ik noem bijv. het al of niet conjunctuurgevoelig zijn van grote of kleine bedrijven, het niet in geld te waarden levensgeluk van het van bescheiden middelen levende boerengezin op een klein bedrijf. Niet alle problemen zullen op de staatsboerderijen kunnen worden bestudeerd.

De grondgesteldheid is beslissend voor de vraag of het bedrijf als gemengd bedrijf dan wel als veehoudersbedrijf zal moeten worden geëxploiteerd. Daarmede zijn dan tevens de aard enz. van de bedrijfsgebouwen bepaald. De grondsoorten klei en zavel dwingen echter geenszins tot de keuze van uitsluitend akkerbouw, al valt de keuze in de nieuwe polders meestal op deze bedrijfsvorm. Overwegingen in het belang van de instandhouding op-de-lange-duur van de voor de productiviteit van de gronden meest gunstige structuur van de bouwvoor en — in het algemeen — ten gunste van het handhaven en zo mogelijk vergroten van het voortbrengingsvermogen van de grond kan leiden tot de conclusie, dat met het oog op het verkrijgen van voor de grond noodzakelijke organische meststoffen vee op het bedrijf moet worden gehouden. Het houden van vee schept bovendien de mogelijkheid op de meest economische wijze neven- en afvalproducten van het bedrijf een nuttige bestemming te geven.

De exploitatie van de staatsboerderijen biedt meer mogelijkheden tot het bestuderen van voor de inrichting van de bedrijven op de nieuwe gronden van belang zijnde vraagstukken; bijv. de inrichting van de bedrijfsgebouwen, het maken van kostprijsberekeningen van de voornaamste producten. Als nuttige functie van de staatsexploitatie wordt ook wel genoemd, dat hierdoor onbemiddelde landarbeiders in de gelegenheid worden gesteld bedrijfsleider op een boerderij te worden, dus een betere maatschappelijke positie te verwerven. Hierop kan ik niet ingaan, daar dit onderwerp buiten de aan dit opstel gestelde grenzen ligt.

Om aan de met de exploitatie verkregen gegevens waarde toe te kunnen zal de exploitatie een vrij groot aantal bedrijven in verschillende variëteiten moeten omvatten en zich over een lang tijdvak dienen uit te strekken. Het aantal staatsbedrijven in de Wieringermeer is voor het doel niet toereikend. Er ontbreken daar bijv. akkerbouwbedrijven kleiner dan 40 ha. Er wordt dan ook in de Noordoostpolder ieder jaar een aantal bedrijven nieuw in staatsexploitatie genomen. Verder zal de exploitatie normaal moeten zijn, d.w.z. op zodanige wijze dienen te geschieden, dat ze kan worden vergeleken met die van particuliere ondernemers.

Bedrijfsuitkomsten over 1950-1951 van de 37 staatsbedrijven in de Wieringermeer.

Het overzicht van het oogstjaar 1950 is op dezelfde wijze ingericht als de overzichten van de jaren 1948 en 1949¹⁾. Het is alleen wat meer gespecificeerd. Voor iedere groep is bovendien nog opgegeven het gemiddelde productiewaardecijfer en de verhouding tussen de met niet-arbeidsintensieve- en de met arbeidsintensieve gewassen betaalde oppervlakten van het bouwland. De betekenis van het productiewaardecijfer, ook wel classificatiecijfer genoemd, is deze. Teneinde tot een juiste verhouding te komen tussen de pachtwaarden van de boerderijen in de Wieringermeer zijn ruim tien jaar geleden alle boerderijen, verpachte en niet verpachte, met medewerking van de boeren geclassificeerd aan de hand van de voor het productievermogen in ruimere zin van belang zijnde factoren (soort en kwaliteit van de grond, ligging t.o.v. land- en waterwegen en van dorpen, ligging van het land t.o.v. de gebouwen,

¹⁾ Zie „Exploitatie door de Staat van boerderijen in de Wieringermeer” in „E.-S.B.” van 4 Juli 1951.

Staatslandbouwbedrijven in de Wieringermeer.

(exploitatie-uitkomsten over het jaar 1 Mei 1950 - 1 Mei 1951 in guldens).

	GROEP I		GROEP II		GROEP III		GROEP IV		GROEP V	
	8 akkerbouwbedrijven van 40 tot 96 ha samen 468 ha 100 pCt bouwland		6 gemengde bedrijven van 35 ha samen 215 ha 82 pCt bouwland 18 pCt groenland		4 gemengde bedrijven van 19 tot 25 ha samen 91 ha 55 pCt bouwland 45 pCt groenland		7 gemengde bedrijven van 17,5 ha samen 123 ha 75 pCt bouwland 25 pCt groenland		12 gemengde bedrijven van 10 ha samen 122 ha 75 pCt bouwland 25 pCt groenland	
gem. productiewaarde-cijfer	91		62		36,5		61		58	
bouwplan bouwland: niet arbeidsintensief — arbeidsintensief (in pCt)	72-28		64-36		68-32		58-42		60-40	
	totaal	per ha	totaal	per ha	totaal	per ha	totaal	per ha	totaal	per ha
granen, peulvr., e.d.	298.538		110.026		27.408		60.226		47.806	
vlas	56.296		28.890		3.569		12.801		12.851	
koolzaad	42.535		16.847		10.492		4.499		10.589	
aardappelen	125.308		87.618		10.456		51.423		28.430	
bieten	85.994		43.861		12.792		28.312		23.764	
melk	—		42.149		42.197		34.898		46.672	
winst op paarden	4.129		1.080		603		1.962		810	
winst op vee	—		25.083		20.644		15.685		11.846	
winst op varkens	1.128		11.914		6.142		9.308		1.275	
andere inkomsten	921		1.559		744		881		1.528	
Totaal ontvangsten ..	614.849	1.314	369.027	1.716	135.047	1.484	219.995	1.788	185.571	1.521
exploitatiekosten werktuigen (afschr., brandstoffen e.d., reparatie en onderhoud)	61.864	132	18.587	86	4.364	48	7.527	61	7.229	59
zaaizaad en pootgoed ..	43.593	93	21.925	102	5.821	64	12.168	99	10.972	90
kunstmest	43.837	94	31.244	145	15.823	174	14.877	121	16.188	133
voeder	12.430	26	50.059	233	32.741	360	32.356	263	29.884	245
lonen en bijk. loonkosten landarbeiders	192.102	410	104.214	485	35.275	388	53.173	432	33.682	276
salarissen c.a. bedrijfsleiders	46.614	100	35.352	164	20.230	222	34.038	277	49.861	409
andere uitgaven	66.361	142	44.029	205	21.248	233	26.798	218	31.639	259
Totaal uitgaven	466.801	997	305.410	1.420	135.502	1.489	180.937	1.471	179.455	1.471
Saldo	148.048	317	63.617	296	neg. 455	neg. 5	39.058	317	6.116	50

aard en inrichting van de gebouwen). Er werd van uitgegaan, dat het allerbeste Wieringermeerbedrijf het waarde-cijfer 100 had. Vergelijkenderwijs werden naar dit bedrijf de waarden van de andere bedrijven vastgesteld. Zo werden ook aan de staatslandbouwbedrijven waarde-cijfers toegekend. Of de cijfers ook thans onder andere prijsverhoudingen nog juist zijn, zou ik voor het ogenblik in het midden willen laten. Volledigheidshalve vermeld ik ze, maar met enig voorbehoud.

Onder salarissen c.a. bedrijfsleiders zijn opgenomen de salarissen, kindertoelagen, en andere ten laste van de Staat en ten bate van de bedrijfsleiders komende uitgaven met uitzondering van het individueel naar gelang van de uitkomsten van het desbetreffende bedrijf bij wijze van gratificatie toe te kennen deel van de winst. Deze post omvat dus de beloning voor zuivere ondernemerswerkzaamheden en voor het door de boer verrichte landarbeiderswerk; derhalve niet de ondernemerswinst (beloning voor bijzondere, zich van die van anderen onderscheidende, bekwaamheid als ondernemer en voor het dragen van het ondernemersrisico). De salarissen van de bedrijfsleiders houden verband met de grootte van de bedrijven.

De post andere uitgaven omvat o.a. de kosten van de inspectie en van de centrale boekhouding, ook bijv. de rente van aanschaffingskosten van roerende kapitaal-goederen en van het lopende bedrijfskapitaal, de afschrijving op de roerende kapitaal-goederen, dus de ondernemerskapitaalrente met uitzondering van die voor land en gebouwen.

Het saldo is een verzamelpost, waaruit zouden moeten worden gedekt: a. de rente van de in het land en de gebouwen geïnvesteerde kapitaalwaarde (niet te verwarren met de veel hoger zijnde werkelijke investeringen); b. de afschrijving op de gebouwen; c. de eigenaarslasten als

grondbelasting, waterschapslasten e.d., onderhoud en brandrisico van de gebouwen en d. de ondernemerswinst.

Samenvatting van enkele exploitatiegegevens over de oogstjaren 1948, 1949 en 1950.

Gemiddelden over de oogstjaren 1948, 1949 en 1950 in guldens:

	I	II	III	IV	V
A. Saldo (inclusief salaris c.a. bedrijfsleider) per ha	457	433	244	542	527
Salaris c.a. bedrijfsleiders per ha	95	155	204	252	375
Voor grond, gebouwen en ondernemerswinst	362	278	40	290	152

B. Arbeidsproductiviteit, uitgedrukt in de waarde aan goederen, welke in samenwerking met de andere productiefactoren is voortgebracht door één gulden salaris/loon c.a. van bedrijfsleiders en arbeiders:

2,73 2,61 2,48 2,54 2,38

C. Verdeling over de productiefactoren en de ondernemerswinst van een gulden aan productiewaarde:

	I	II	III	IV	V
Arbeid	0,37	0,38	0,40	0,39	0,42
Kapitaal (met uitzondering van grond en gebouwen) ..	0,36	0,45	0,57	0,43	0,48
Grond, gebouwen en ondernemerswinst	0,27	0,17	0,03	0,18	0,10

Zoals is opgemerkt bieden de cijfers van deze exploitatie nog niet voldoende houvast om in elk opzicht conclusies te trekken.

Een belangrijke wijziging op de geldmarkt

De laatste dag van de vorige week werd het nieuws bekend, dat met ingang van Maandag 19 Mei jl. de Agent van het Ministerie van Financiën de disconto's op nieuw door hem af te geven schatkistpromessen had verlaagd met $\frac{1}{4}$ pCt en de rente op vijfjarige biljetten met $\frac{1}{4}$ pCt had verhoogd.

Deze stap, die op het eerste gezicht velen wellicht — reeds vanwege haar geringe omvang — van weinig belang zal voorkomen, is voor de geldmarkt niettemin van grote betekenis. Het feit, dat er een wijziging heeft plaats gevonden is reeds opmerkelijk, indien men in aanmerking neemt, dat deze percentages sinds 23 Juni 1947 onveranderd waren gebleven.

Afgiftetarieven nieuw schatkistpapier ¹⁾.

	Van 23 Juni '47 af	Van 19 Mei '52 af
3 maandspromessen	$\frac{3}{4}$ pCt	$\frac{1}{2}$ pCt
6 " "	1 " "	1 " "
9 " "	$1\frac{1}{4}$ " "	$1\frac{1}{4}$ " "
12 " "	$1\frac{1}{2}$ " "	$1\frac{1}{4}$ " "
3 jaarsbiljetten	2 " "	2 " "
5 " "	$2\frac{1}{4}$ " "	$2\frac{1}{2}$ " "

¹⁾ Papier met tussenliggende termijnen, t.w. 4, 5, 7, 8, 10 en 11 maanden looptijd, wordt thans niet meer beschikbaar gesteld.

De wijziging krijgt vooral relief, als men haar beziet tegen de achtergrond van de structuur van de Nederlandse geldmarkt.

Op deze markt vindt na de oorlog vnl. handel in Nederlands schatkistpapier plaats. Bij de Agent worden praktisch uitsluitend éénjaarspromessen en 3- en 5-jaarsbiljetten gekocht (vnl. door banken). De kortere termijnen zijn steeds tegen voordeliger prijzen in de markt dan bij de Agent verkrijgbaar geweest. Zij vormden vnl. het object van de handel in schatkistpapier via de discontohandelaars, die dit papier hetzij uit een eigen daartoe gevormde portefeuille leveren, hetzij het kopen van instellingen (vnl. banken), die krap zitten en dus geld willen maken, en verkopen aan instellingen, die van bepaalde termijnen weinig papier bezitten en dit aanvullen, als het kan tegen een voordelig disconto. Het gehele renteniveau op de geldmarkt wordt voor het kortlopend papier bepaald door de rente, die door het Ministerie voor nieuwe jaarspromessen is vastgesteld.

De verandering van de afgiftetarieven kwam als een donderslag bij heldere hemel. Bij velen in bankkringen bestond sinds de aanmerkelijke stijging van de lange rentestand in ons land, die in het voorjaar van 1951 intrad, en in verband met de verhoging, die het officieel disconto van De Nederlandsche Bank sinds het najaar van 1950 per saldo heeft ondergaan, de verwachting, dat de rentevergoeding op schatkistpapier vroeg of laat juist een verhoging zou ondergaan. Hiertegenover kan worden opgemerkt, dat deze rentevergoeding door het Rijk op een monopolie-achtige wijze wordt vastgesteld, waarbij het van de inzichten van de Minister van Financiën omtrent de *wenselijkheid* van renteverhoging afhangt wat er geschiedt. Deze wijze van prijsvorming past geheel bij de techniek van het huidige systeem van kort-lenen door de Staat. De hoeveelheid uitstaand schatkistpapier wordt niet bepaald door de behoefte van de Staat aan middelen, doch door de vraag naar dit papier van de zijde der geldgevers. De Agent is passief en voldoet praktisch aan alle tot hem gerichte aanvragen voor beschikbaarstelling van de gewenste hoeveelheden en termijnen schatkistpapier.

De verhoging van de rente van het vijfjarig papier, die thans heeft plaats gevonden en het handhaven van de rente op driejaarsbiljetten wijst er op, dat het Ministerie een ontwikkeling wil bevorderen, waarbij de banken méér lang

en minder kortlopend papier in hun schatkistpapierportefeuille opnemen. Deze wens is niet onverklaarbaar. Het laatste jaar heeft nl. het omgekeerde plaats gevonden en het is alleszins waarschijnlijk, dat het Ministerie daartegen bepaalde bezwaren heeft.

Ten laste van het Rijk uitstaand schatkistpapier. (× f 1 mln)

	Promessen	Biljetten
Ult. Dec. 1950	3.372	1.984 ¹⁾
Ult. Dec. 1951	3.286	1.162
7 Mei 1952	3.362	1.299

¹⁾ Incl. f 116 mln spaarcert. en f 323 mln onverhandelbare 5-jaarige biljetten, welke in 1951 zijn afgelost resp. geconsolideerd.

Uit een oogpunt van *rentebetaling* is deze ontwikkeling uiteraard voor de Staat niet onvoordelig geweest. Juist het papier, dat de hoogste rente droeg, is in omvang achteruitgegaan. Van een ander gezichtspunt uit zal deze ontwikkeling de Minister van Financiën echter *niet* welkom zijn geweest.

Hoer meer kortlopend papier er nl. bij de banken is, hoe meer daarvan binnen een bepaalde periode vervalt. Normaliter zal dit door nieuw bij de Agent te kopen papier worden vervangen, maar in tijden van liquiditeitsvermindering van het bankwezen zal deze vervanging achterwege blijven.

Op deze wijze is in feite in ons land de Schatkist en niet de geldmarkt de instantie, die schokken in de liquiditeitspositie van het bankwezen opvangt.

Een treffende illustratie daarvan hebben het tweede halfjaar van 1950 en het eerste halfjaar van 1951 te zien gegeven, toen er aanzienlijke onttrekkingen aan het bankwezen plaatsvonden voor de aankoop van deviezen, gevolg van de zeer grote tekorten, die de Nederlandse betalingsbalanspositie toen vertoonde.

In deze periode werd, hoewel de staatshuishouding zelve een kasoverschot had, door de banken zóveel schatkistpapier niet verlengd, dat het saldo van het Rijk bij De Nederlandsche Bank eerst werd uitgeput en het Rijk vervolgens zelfs een groot beroep op de circulatiebank moest doen. Het moet het Ministerie toen wel een doorn in het oog zijn geweest, verwijten van ongezonde financiering te moeten incasseren van de zijde dergenen, die de gevolgen hunner credietexpansie voor hun eigen liquiditeit konden afwentelen op het Rijk.

Het lijkt alleszins plausibel — al is dit voor een niet-ingewijde in de departementsgeheimen uiteraard een gissing —, dat deze critiek mede aanleiding is geweest tot de thans getroffen maatregel.

De zeer sterke stijging van de Nederlandse deviezenvoorraad heeft de middelen der banken de laatste maanden sterk doen toenemen. Deze middelen werden wederom grotendeels in schatkistpapier belegd en hierbij werd — van het standpunt der banken uit terecht — de oude verhouding tussen kort- en langlopend papier niet hersteld, omdat met een komende ommekeer in deze ontwikkeling op deviezengebied rekening moet worden gehouden. Verhoudingsgewijze is daardoor het accent meer op het korte papier komen te liggen.

Het Rijk heeft hierdoor thans een tegoed van meer dan f 500 mln bij De Nederlandsche Bank gekweekt, maar anderzijds is de schatkistpaperschuld van het Rijk de laatste tijd aanzienlijk gestegen. Opnieuw zouden thans verwijten kunnen worden gemaakt, dat er te weinig wordt geconsolideerd. De situatie is ontstaan dat het Rijk, dat voor eigen huishouding geen nieuw geld nodig heeft, niettemin bereid blijft, rentedragend schatkistpapier te

verstrekken aan degenen, die dit vragen, terwijl het de hierdoor toestromende middelen zelf renteloos bij de Centrale Bank moet uitzetten.

Het heeft waarschijnlijk en in deze situatie en in de verschuiving van langer naar korter lopend papier aanleiding gevonden tot de thans toegepaste verlaging over te gaan.

Voor de geldgevers is er geen alternatief. Het schatkistpapier is de sluitpost voor de belegging van de liquide middelen der banken. Het is onbepaald verkrijgbaar, zeer solide en zeer liquide, een combinatie van eigenschappen, die men bij geen andere belegging aantreft. Juist dit ontbreken van een alternatief is, naast de omstandigheid dat er slechts één grote geldnemer op deze markt is, oorzaak dat het Ministerie de rentetarieven op schatkistpapier naar eigen inzicht kan vaststellen.

Gaat het Rijk in de toekomst, al naar gelang van haar kaspositie, over tot een politiek van veelvuldige veranderingen in de hoogte van deze rentetarieven, dan zal als het ware een actieve „afgifteprijspolitiek” ontstaan. Het merkwaardige hiervan is, dat juist het Ministerie van Financiën steeds op het standpunt heeft gestaan, dat renteveranderingen praktisch geen invloed hebben op de aangeboden hoeveelheid middelen, m.a.w. dat het aanbod toch inelastisch is. Of moet de verlaging van het disconto voor het kortlopende papier tegenover de verhoging van de rente voor het langerlopende papier slechts worden gezien als een maatregel om, zonder dat zulks geld kost, de belegging in langlopende biljetten ten koste van kortlopende promessen te bevorderen? In dat geval zou derhalve van een actieve politiek in de toekomst geen sprake behoeven te zijn.

Indien, door rentabiliteitsoverwegingen gedwongen, de banken tot een sterke vergroting van hun biljettenportefeuille ten koste van hun promessenportefeuille zouden overgaan, zou dit overigens de effectiviteit van het disconto van De Nederlandsche Bank ten goede kunnen komen. Bij geldonttrekkingen aan het bankwezen zou dan nl. de *geldmarkt* in plaats van het Rijk in meerdere mate de stoot moeten opvangen en dit zou het terugvallen op de Centrale Bank bevorderen.

Zover is het echter nog niet. De zeer grote promessenportefeuilles der banken vormen nog een belangrijk stootkussen en de bij traditie op een sterke liquiditeit gerichte beleggingspolitiek dezer instellingen maakt het zelfs waarschijnlijk, dat zij ten koste van een rentabiliteitsoffer ook in de toekomst, zolang het Ministerie daartoe de gelegenheid biedt, deze politiek zullen voortzetten. Voor zover dit het geval is, zou het effect van de getroffen maatregel weinig anders zijn dan een winstdaling bij de banken en een besparing op de rente-uitgaven van de Staat.

Rotterdam.

J. C. BREZET.

AANTEKENING

Het jaarverslag van De Nederlandsche Bank

Het jaar 1951 heeft een belangrijke wending in de economische en financiële ontwikkeling van ons land te zien gegeven. De President van De Nederlandsche Bank omschrijft deze ommekeer in zijn jaarverslag 1951 als: „de verandering in het object van de dringendste zorg op economisch gebied, die regering en bedrijfsleven vervulde: de schijnbaar onafwendbare betalingsbalanscrisis bij de aanvang van het jaar, de dreiging van verminderinge bedrijfsdrukke en werkgelegenheid aan het einde daarvan”.

Het verslag betreft het jaar 1951. Het is dan ook niet verwonderlijk dat het hoofdpunt van de beschouwingen niet allereerst wordt gevormd door de bespreking van de

vraag of en zo ja hoe — al dan niet vermeende — deflatoire tendenties, die zich in de tweede helft van het verslagjaar voordeden, door de Centrale Bank behoren te worden bestreden. Dit hoofdpunt is veeleer gelegen bij een uiteenzetting van de politiek, die de Centrale Bank in 1951 gevoerd heeft, om de destijds dreigende catastrofe op betalingsbalansgebied te voorkomen.

Uitgangspunt van deze politiek is de gedachte, dat „een duurzaam betalingsbalanstekort, zoals ons land dat enige jaren heeft te zien gegeven, slechts het gevolg kan zijn van een toestand van inflatoire aard”, d.w.z. een situatie, waarbij een deel der binnenlandse bestedingen rechtstreeks of indirect met inflatoire financieringsmiddelen wordt gefinancierd. Zoals de President schrijft ligt hier de taak van hen die verantwoordelijk zijn voor de monetaire politiek van het land. Bestrijding van inflatie is dus *noodzakelijk* wil men het betalingsbalanstekort bestrijden, een stelling die bij weinigen tegenspraak zal ontmoeten. In een land, dat zozeer op handel en verkeer met het buitenland is ingesteld als het onze (in het jaarverslag wordt dit nog eens op duidelijke wijze geïllustreerd), leidt het bestaan van een voortdurende geldcreatie onherroepelijk vroeg of laat tot het aanwenden van deze nieuwe koopkracht voor invoer van méér buitenlandse goederen en diensten en tot een stijgend binnenlands gebruik, dus kleiner export, van in het binnenland geproduceerde goederen en diensten. Is echter inflatiebestrijding, toegegeven dat zij noodzakelijk is, wel *voldoende* ter bereiking van betalingsbalansevenwicht, of moeten daarnaast nog andere maatregelen worden getroffen? Is het met name nodig om in de reële sfeer in te grijpen? Het kenmerk van de in Nederland gevoerde politiek is geweest, dat deze laatste stap niet is gedaan. Uitsluitend met monetaire middelen is er naar gestreefd de dreigende catastrofe af te wenden; tot rantsoenering werd niet overgegaan, evenmin als tot directe investeringscontrole. Nieuwe invoerbelemmeringen werden niet ingesteld, behoudens de verlaging van het Nederlandse liberalisatiepercentage voor invoer uit O.E.E.S.-landen van 65 pCt tot 60 pCt met ingang van 1 September, welke verlaging echter vrijwel van formele betekenis bleef.

De monetaire restricties, die werden ingevoerd, *de credietcontrole daaronder begrepen*, zijn derhalve de middelen geweest om de „vrije economie” in ons land in 1951 te redden. Degenen, die deze maatregelen als onderdelen van een politiek van geleide economie beschouwen zien over het hoofd, dat het alternatief bij de Nederlandse betalingsbalanscrisis niet was de vraag van het *niet of wel* nemen van maatregelen door de monetaire autoriteiten, maar de keuze tussen het nemen van maatregelen in de *monetaire of in de reële sfeer*.

Neemt men in aanmerking, hoe sterk de Nederlandse betalingsbalans in de loop van 1951 is verbeterd, dan ligt op het eerste gezicht de conclusie voor de hand — en in het buitenland is deze ook wel getrokken — dat de *feiten* hebben bewezen dat de in ons land gevoerde restrictieve monetaire politiek een volledig succes is geweest.

De President van De Nederlandsche Bank eist in het jaarverslag inmiddels dit succes geenszins exclusief voor de Bank op. Het verslag stelt eerst de *vraag* aan welke factoren de opmerkelijke verbetering in 1951 is toe te schrijven, nl.

1. aan „exogene” factoren (vnl. de daling der internationale grondstoffenprijzen);
2. aan „endogene” factoren (vnl. verzadiging van de vraag i.v.m. ontbreken van verdere financieringsmiddelen);
3. aan de actie der monetaire autoriteiten (een combinatie van loon- en prijspolitiek, belastingpolitiek en de actieve disconto- en credietpolitiek van De Nederlandsche Bank).

Voorts wijst het verslag er uitdrukkelijk op, dat er in de betalingsbalanscijfers in zekere mate van flatterende sprake is door opzettelijke versnelling van buitenlandse betalingen i.v.m. het gestegen vertrouwen in de gulden in het internationale verkeer en door mutaties in het in de transitohandel werkzame kapitaal en voorts door het interen op goederenvoorraden. Gaf de lopende rekening van de Nederlandse betalingsbalans in de eerste helft van 1951 een tekort aan van f 792 mln, de tweede helft een overschot van f 540 mln, wanneer men rekening houdt met de bovengenoemde factoren en de seizoeninvloeden, dan bedraagt de trend-matige verbetering van het tweede t.o.v. het eerste halfjaar stel f 300 mln (in plaats van f 1.332 mln) en gaf het tweede halfjaar 1951 geen overschot, doch slechts globaal *evenwicht*.

Is de verbetering dus kleiner dan zij schijnt, zij is er en dat is al heel belangrijk. Welke invloed hebben de bovengenoemde drie groepen van factoren hierbij uitgeoefend?

Wat de prijsdaling der wereldgrondstoffen betreft, erkent het verslag, dat hierdoor het regeringsprogramma van inflatiebestrijding de wind mee had. Er wordt echter op gewezen, dat men, op grond van de ervaring van andere Westeuropese landen, mag stellen, dat het binnenlandse monetaire beleid een *grotere* invloed heeft op de betalingsbalanspositie dan de internationale prijsbeweging. Het verslag levert voor dit „groter zijn” geen strikt bewijs. Een dergelijk bewijs zou overigens op psychologisch terrein moeten liggen; welke zijn de overwegingen geweest, welke de Nederlandse ondernemers bewogen ca medio 1951 hun voorraadvergroting te staken? Een kwantitatieve uitspraak lijkt hier wel uiterst moeilijk te geven. De kwalificatie „ongetwijfeld belangrijk” had in dit opzicht wellicht de voorkeur verdiend.

Het tweede der bovenvermelde punten, en vooral het gaan ontbreken van financieringsmiddelen in 1951, wordt in het verslag op een zeer grondige en originele wijze benaderd. Er wordt hierin nl. thans niet alleen aandacht geschonken aan de invloed der primaire liquiditeiten (chartaal en giraal geld) doch ook aan die der zgn. secundaire liquiditeiten. Onder het laatste begrip vallen liquiditeiten in niet-geldvorm, d.w.z. „vorderingen op de overheid en geldscheppende instellingen — *in handen van andere houders dan banken* — die, geen geld zijnde, toch op vrij korte termijn zonder veel kosten en zonder noemenswaardig koersverlies kunnen worden omgezet in vrij beschikbaar geld of a pari in betaling kunnen worden gegeven ter voldoening van belastingaanslagen. Tot deze categorie zijn gerekend: het schatkistpapier, de belastingcertificaten, de vrij beschikbare tegoeden bij 's Rijks schatkist, de kas- en daggeldleningen van provinciën en gemeenten en de termijn-deposito's”.

„Een analyse van de ontwikkeling der secundaire liquiditeiten in handen van de verschillende groepen houders wijst er op”, aldus het verslag, „dat deze vermogensbestanddelen thans in verschillende gevallen het niveau van een „ijzeren voorraad” hebben benaderd, beneden welke de houders daarvan zich vermoedelijk niet kunnen veroorloven te gaan, daar een verdere inkrimping hun privaate economische liquiditeitspositie in gevaar zou brengen”. Uit het feit, dat deze secundaire liquiditeiten per 31 December 1951 f 2.590 mln bedroegen, tegen f 2.460 mln op 30 Juni 1951, kan dan waarschijnlijk (al doet het verslag dat niet expliciet) geconcludeerd worden, dat reeds in de loop van 1951 in dit opzicht een minimum niveau werd bereikt.

Wat de primaire liquiditeiten (geld) betreft, vermeldt het verslag, dat de vraag, of deze „te groot” waren, zich nauwelijks voor beantwoording in absolute zin leent. Uitgedrukt in procenten van het nationale inkomen; bedroeg de geldhoeveelheid in ons land per ultimo 1950 41 pCt, per ultimo 1951 36 pCt. In 1929 bedroeg dit per-

centage 29, in 1938 46, zodat hieruit nog niet met zekerheid geconcludeerd kan worden, dat in de loop van 1951 een toestand werd bereikt, waarbij deze liquiditeiten geen verdere vermindering toelieten.

De daling zowel van primaire als secundaire liquiditeiten in het eerste halfjaar van 1951 zal er in elk geval wel toe hebben geleid, dat het interen op bestaande liquiditeitsreserves in die periode steeds stroever ging, uit hoofde waarvan de bovengenoemde „endogene” factoren eveneens in zekere en vermoedelijk belangrijke mate tot de verbetering zullen hebben medegewerkt.

Blijft thans punt 3, gedeeltelijk samenhangend met de politiek door De Nederlandsche Bank zelve gevoerd.

Het trekken van de grens tussen de invloed van de andere monetaire autoriteiten en van de leiding van de Centrale Bank is uiteraard moeilijk. De laatstgenoemde invloed is noodzakelijkerwijze grotendeels indirect. De geldcreatie ten behoeve van Overheid en bedrijfsleven geschiedt hier te lande immers grotendeels buiten de rechtstreekse bemoeiing der Centrale Bank om.

Of de Overheidshuishouding een tekort vertoont hangt tenslotte af van de beslissingen van Regering en Staten Generaal, resp. van besturen en vertegenwoordigende lichamen bij lagere publiekrechtelijke instellingen. Een eventueel tekort kan voorts in vele gevallen ook buiten de Centrale Bank om inflatoir worden gefinancierd, nl. via credietverlening door commerciële banken.

Het hangt in de huidige constellatie hier te lande van verschillende omstandigheden af, of de Overheid een beroep moet doen op De Nederlandsche Bank. Wordt een dergelijk beroep voor inflatoire financiering op haar gedaan dan verkeert de bankleiding in een moeilijke situatie. Officieel heeft zij nl. het tegenaan van inflatie steeds bepleit, doch in feite zou zij zelve daartoe dan toch haar medewerking verlenen. Voor dit dilemma is zij in 1951 gespaard gebleven, voor zover het de financiering van de eigen huishouding van de Staat betreft. In dit jaar heeft, aldus het verslag, de Staat voor dit doel (i.c. financiering van de eigen huishouding van de Staat) geen beroep op de Centrale Bank of op het bankwezen in zijn geheel behoeven te doen. Weliswaar heeft de Bank in 1951 overheidspapier opgenomen, maar dit was grotendeels het gevolg van verplaatsing van staatsschuld van het ene naar het andere deel van het bankwezen, hetgeen dus monetair neutraal was. Wat de monetair niet neutrale credietverlening aan de Staat betreft, heeft de bankleiding zich op het standpunt gesteld, dat zij hiertoe slechts wanneer het een beroep van zeer *tijdelijke aard* betreft, haar medewerking zal verlenen.

Aan de omvang van de niet-monetair-neutrale credietverlening aan de Staat wijdt het verslag geen afzonderlijke bespreking. Uit het feit, dat naar wordt medegedeeld deze credieten o.a. geboekt zijn onder de posten „wissels, promessen en schuldbrieven in disconto” kan echter met behulp van de tabellen worden opgemaakt, dat bedragen oplopend van f 25 mln op 4 Juni tot f 318 mln op 3 September en vervolgens weer dalend tot f 150 mln per 31 December 1951 door De Nederlandsche Bank voor inflatoire overheidsfinanciering, alsmede ter opvang van de afstoting van schatkistpapier door de private sector, waren verstrekt. In verband met het kasoverschot van de Staat in engere zin betreft het hier wellicht o.a. indirecte financiering via de Staat van kastekorten van lagere publiekrechtelijke lichamen (gemeentefinanciering van woningbouw), waartoe De Nederlandsche Bank aldus tijdelijk haar medewerking heeft verleend.

De gunstige positie der staatsbegroting, die oorzaak was dat de Staat in 1951 geen beroep op inflatoire financiering behoefde te doen en zelfs een kasoverschot had, is aan verschillende factoren toe te schrijven. Het inhalen van oude belastingachterstand, de verhoging van de belasting-

tarieven in 1951 en plaatsing van langlopende staatsleningen speelden hierbij een rol. De President acht verlaging van de belastingdruk voorshands niet mogelijk tenzij een belangrijke verlaging van het uitgavenniveau voor het Rijk doorvoerbaar zou blijken, of wel de kapitaalmarkt aanzienlijk ruimere mogelijkheden zou bieden voor het opnemen van leningen.

Had de Staat in 1951 een kasoverschot, ten behoeve van de lagere Overheid vond in 1951 een beroep op inflatoire financieringsmiddelen plaats. Ten opzichte van hiermede gepaard gaande geldschepping, die grotendeels verband hield met financiering van de woningbouw, merkt het verslag op, dat inflatoire financiering zal moeten worden beperkt tot de overbrugging van tijdelijke kaskorten. Het beperken van rijksgoedkeuringen voor de uitvoering van woningbouwplannen tot die gevallen, waarin financiering door vaste leningen verzekerd is, heeft dan ook de instemming van de bankleiding.

De keuze tussen meer woningen of meer deviezen was in de noodtoestand van de Nederlandse deviezenpositie medio 1951 niet twijfelachtig. Een dilemma zal zich hier pas in 1952 kunnen voordoen, nl. wanneer bij de afweging van deviezen nood tegen woningnood het accent wellicht eerder op laatstgenoemde zal komen te liggen.

Ruime aandacht wordt in het verslag uiteraard ook besteed aan de geldschepping in de private sector. Naast de snelle achteruitgang van de betalingsbalans was juist de grote expansie van de credietverlening door de banken aan het bedrijfsleven voor de Centrale Bank de aanleiding om met ingang van 17 April 1951 haar rentetarieven met een vol procent te verhogen. „Door de verhoging van de rentetarieven”, aldus het verslag, „werd het effect van de credietrestrictie maatregelen, welke op 1 Januari 1951 in werking waren getreden, belangrijk versterkt”. „De mate, waarin de discontopolitiek, via de verhoging van de rentetarieven van het private bankwezen in feite het credietvolume beïnvloedt, is niet voor exacte meting vatbaar”, lezen wij. „In het licht van de kwartaalcijfers (der banken) kan echter moeilijk in twijfel worden getrokken, dat de gecombineerde werking van de discontoverhoging en de maatregelen om het disconto effectief te maken, een belangrijk effect heeft gesorteerd. Het tweede kwartaal van 1951, in het begin waarvan tot discontoverhoging werd overgegaan, toont een prompte reactie in de credietexpansie, ondanks het feit, dat van een verminderde financieringsspanning bij het bedrijfsleven geen sprake was”. „De door De Nederlandsche Bank in September 1950 aangekondigde restrictieve credietpolitiek... heeft daarmede haar doeltreffendheid ten volle bewezen”.

Het bepalen in de economie, van hetgeen nu precies het gevolg is van een bepaalde maatregel is altijd een hachelijke zaak. Wanneer men bovenstaande uitlatingen echter met enige reserve neemt, en hen interpreteert als: de waarschijnlijkheid, dat de verschillende credietrestrictieve maatregelen van De Nederlandsche Bank hebben bijgedragen tot het bereiken van het gewenste „klimaat”, zal niemand tegen deze uitspraken bezwaar kunnen maken.

Men kan uit het bovenstaande o.i. concluderen, dat de door De Nederlandsche Bank in 1951 gevoerde politiek inderdaad het hare heeft bijgedragen tot het overwinnen van de uiterst gevaarlijke betalingsbalanspositie, die zich toen voordeed. Dat andere factoren hiertoe medewerkten, doet aan de verdienste daarvan geen afbreuk. Dat een en ander werd bereikt langs monetaire weg, en praktisch zonder dwangmaatregelen, is voorts als een groot voordeel te beschouwen.

Zoals reeds werd opgemerkt betrof deze politiek in 1951 een doel, waarvoor in een land als Nederland de Centrale Bank van nature bij uitstek is aangewezen: de verdediging van de deviezenreserves van het land. De vraag, die zich voor 1952 vooral zal gaan voordoen, is

welk standpunt de Centrale Bank zal innemen, wanneer zich hier te lande deflatoire tendenties gaan voordoen. Ook hierover geeft het verslag reeds enige beschouwingen, speciaal in verband met het werkgelegenheidsvraagstuk.

De President acht onder de omstandigheden, die voor Nederland in 1951 golden, een zekere tijdelijke en niet cumulatieve stijging van de werkloosheid een onvermijdelijk te verwachten nevenverschijnsel van de verbetering van de betalingsbalanspositie. „Wanneer een betalingsbalans tekort voortspuit uit een overmaat van inflatoire financieringen in het binnenland — en dat was de situatie in Nederland in 1950 — die niet uitsluitend de invoer, maar toch voor een zeker deel ook de binnenlandse bedrijvigheid heeft gestimuleerd, en er komt aan die inflatie een einde, dan zal daarvan uiteraard ook de binnenlandse bedrijvigheid een terugslag ondervinden. Een terugslag, die goedge maakt moet worden door een vermeerderde afzet in het buitenland, die niet zonder moeite en niet zonder tijdverlies zal kunnen worden veroverd”. „Te concluderen, dat herstel van het betalingsbalansevenwicht niet had moeten plaatsvinden omdat een tijdelijke terugslag in de bedrijvigheid daarmede gepaard zou gaan, ware even onverstandig, als een advies aan een feestganger om maar liever in zijn roes te blijven dan zich bloot te stellen aan de onvermijdelijke kater”.

Van het overheersen van deflatoire tendenties is nog niet gebleken, aldus het verslag, noch in de overheidssector, noch in de private sector.

„Op grond van de waargenomen feiten moet de opvatting, dat het regeringsprogramma van Maart 1951 te zeer de nadruk gelegd zou hebben op de vermindering van het verbruik, in de zin van vermindering van het reële loon, en daardoor zou hebben bijgedragen tot een vermijdbare toeneming van de werkloosheid, met stelligheid worden afgewezen.”

De vermindering van de werkgelegenheid wordt in deze gedachtengang dus uitdrukkelijk als *tijdelijk* gesteld. De toekomst zal moeten leren, of dit inderdaad juist zal blijken. Mocht dit niet het geval zijn, dan zal de vraag opkomen, of dan toch toepassing van inflatoire middelen aanbeveling zou verdienen. Reeds thans waarschuwt de President echter hiertegen: „De werkgelegenheid, die gekocht wordt met het bederf van het geld, is te duur betaald. Zij is bovendien nimmer van duurzame aard”.

„Werkgelegenheidsvermindering, die het gevolg is van verschuivingen van de *vraag*, hetzij nationaal of internationaal en vermindering van werkgelegenheid, die het gevolg is van het ophouden van inflatoire vraagexpansie, mag geen aanleiding geven tot het gebruik van monetaire bestrijdingsmiddelen. Dit laatste is slechts, onder bepaalde omstandigheden, gerechtvaardigd in geval van werkgelegenheidsvermindering die het gevolg is van een deflatoire vraagcontractie”, aldus het verslag.

Het vraagstuk van de verenigbaarheid van betalingsbalansevenwicht en „full employment” doet zich hier voor.

Uit de voorgaande passages van het jaarverslag volgt, dat mocht het hier tot tegenstellingen komen, het accent door de leiding van de Centrale Bank op het behoud van monetair evenwicht, dus op verdediging van de deviezenreserve zal worden gelegd, daar zij op het standpunt staat, dat aldus de werkgelegenheid op lange termijn het beste wordt gediend.

Rotterdam.

J. C. BREZET.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

De liquiditeit der banken werd door de nog steeds uiterst gunstige ontwikkeling van de Nederlandse deviezenpositie gedurende de verslagweek wederom vergroot, hetgeen tot uiting kwam in een ruime geldmarktsituatie.

Callgeld bleef ruim aangeboden op 1 pCt, en de markt-

disconto's voor de kortere termijnen vertoonden een daling van $\frac{1}{16}$ pCt. De marktnoteringen bedroegen tegen het einde van de week: Juni $1\frac{1}{4}$ pCt; Juli $1\frac{1}{8}$ pCt; Augustus $1\frac{1}{4}$ pCt; September $1\frac{5}{16}$ pCt; October $1\frac{3}{8}$ pCt; November/December $1\frac{3}{8}$ — $\frac{7}{16}$ pCt en Jan./April $1\frac{7}{16}$ — $\frac{1}{2}$ pCt. In deze disconto's was de verlaging van de afgifteprijzen van de Agent — waarover elders in dit blad commentaar wordt gegeven — nog niet verwerkt.

De kapitaalmarkt.

Het herstel op de aandelenmarkt zette zich gedurende de verslagweek, zoals uit onderstaande cijfers blijkt, in bescheiden mate voort. Over het algemeen nemen — in tegenstelling met hetgeen in perioden van grote Nederlandse betalingsbalanstekorten vaak te constateren viel — de meeste beleggers momenteel nog steeds een zeer voorzichtige houding aan tegenover aandelenbelegging.

Het bevredigende dividend van Philips heeft per saldo toch weinig gunstige invloed op de koers van dit fonds uitgeoefend; deze koers bedroeg per 2, 9 en 16 Mei nl. resp. 148 $\frac{1}{2}$, 152 en 151. Thans deden dividendverwachtingen omtrent de Koninklijke de koers van dit fonds oplopen. Over 1950 keerde deze onderneming 12 pCt uit; thans menen optimisten op 15 pCt te mogen rekenen.

Het is wel kenmerkend voor de gehele positie van aandelenbelegging in ons land, dat hierbij geen meningsverschil bestaat omtrent de hoogte van de gemaakte winst, want het staat vast, dat deze zeer hoog moet zijn geweest, doch wel omtrent de vraag of de dividendstabilisatiepolitiek der onderneming en de dividendbeperking door de Overheid zullen toestaan de aandeelhouders al dan niet in deze winststijging te doen delen.

Op de obligatiemarkt mislukken de $\frac{4}{4}$ gemeente-emissies eyezender aan de lopende band, als zij op deze werden uitgegeven. Slechts van de gemeente Leiden werd gemeld, dat zij geheel geplaatst was, hoewel toch alle inschrijvingen ten volle werden toegewezen. Niettemin werd gedurende de verslagweek nog een tweetal van dit type aangekondigd, nl. Helmond (f2,5 mln) en Dordrecht (f3 mln). Naar verluidt zouden niet geplaatste restanten van gemeenteleningen reeds beneden pari aan institutionele beleggers worden aangeboden.

Aand. indexcijfers.	9 Mei 1952	16 Mei 1952
Algemeen	131,5	132,9
Industrie	185,6	185,7
Scheepvaart	155,4	160,5
Banken	115,8	117,8
Indoan. aand.	42,3	43,1

Aandelen.	1952	1951
A. K. U.	133 $\frac{5}{8}$	135
Philips	152	151
Unilever	174	167 $\frac{1}{2}$
H. A. L.	148	149 $\frac{1}{4}$
Amsterd. Rubber	84 $\frac{1}{2}$	85
H. V. A.	87 $\frac{3}{4}$	88 $\frac{3}{4}$
Kon. Petroleum	282 $\frac{3}{4}$	293 $\frac{1}{4}$

Staatsfondsen.	1952	1951
2 $\frac{1}{2}$ pCt N.W.S.	73 $\frac{5}{8}$	73 $\frac{3}{4}$
3-3 $\frac{1}{2}$ pCt 1947	88 $\frac{7}{16}$	88 $\frac{13}{16}$
3 pCt Invest. cert.	90 $\frac{1}{4}$	90 $\frac{1}{16}$
3 $\frac{1}{2}$ pCt 1951	95 $\frac{1}{2}$	95 $\frac{1}{2}$
3 pCt Dollarlening	93 $\frac{1}{2}$	93 $\frac{3}{4}$

Diverse obligaties.	1952	1951
3 $\frac{1}{2}$ pCt Gem. R'dam 1937 VI ...	93	93 $\frac{3}{4}$
3 $\frac{1}{2}$ pCt Bataafsche Petr.	96 $\frac{1}{16}$	96 $\frac{1}{4}$
3 $\frac{1}{2}$ pCt Philips 1948	93 $\frac{11}{16}$	93 $\frac{11}{16}$
3 $\frac{1}{4}$ pCt Westl. Hyp. Bank	86 $\frac{1}{2}$	89

J. C. BREZET.

De Belgische geld- en kapitaalmarkt in April 1952

De algemene toestand van de geldmarkt.

Tijdens de maand April was de geldmarkt over het algemeen iets minder ruim dan de vorige maand, alhoewel geenszins van een krappe markt kan worden gesproken.

De middelen op de markt voorhanden zijn echter niet voldoende om al het aangeboden papier te financieren.

Deze ietwat kleinere ruimte op de geldmarkt was in de eerste plaats toe te schrijven aan een lichte terugloop van de bankdeposito's in de maand April. Niet alleen ons kleiner boni op de E.B.U. lijkt hiertoe te hebben bijgedragen, doch tevens de blokkeringen op het proeven van de export naar de E.B.U.-landen, het terugtrekken van Franse vluchtkapitalen, het benutten van een groter gedeelte van hun liquiditeiten door koloniale vennootschappen, enz.

Anderdeels is het volume van het aangeboden handelspapier niet verder teruggelopen; de opening van het goede seizoen had immers in sommige sectoren een aanmerkelijke verbetering van de omzetten tot gevolg.

Ook de kredietopneming door de private sector blijft nog steeds op een relatief hoog peil, doch de kredietvraag lijkt wel enigermate haar dringend karakter te verliezen. In sommige bedrijven bracht de betere seizoenafzet een lichte aangroei van de liquide middelen.

Kredietverlening van de banken aan de private economie.

(in miljoenen franken)

	Herdisconto van de banken bij de Nationale Bank en de parastatale instellingen	Portefeuille handelspapier van de Nationale Bank	Totale kredietverlening der private banken (accepten inbegrepen)
1945 December	4.168	5.171	23.117
1949 December	3.339	4.006	24.506
1950 Juni	3.696	4.082	26.382
December	8.543	10.110	27.739
1951 Maart	8.781	10.567	29.592
Juni	7.707	9.511	29.921
December	7.526	6.703	33.364
1952 Januari	7.435	7.581	33.550
Februari	7.659	7.595	34.086
April	—	7.338	—

De toestand der banken.

Na de stijging der deposito's van Juli tot December 1951 volgde een lichte terugloop tijdens de eerste twee maanden van dit jaar. Het hergevoelde de eerste melding van de oorzaken van dit verschijnsel, dat nog verder lijkt door te lopen. Waarschijnlijk werd deze daling einde Maart even onderbroken. Gedeeltelijke cijfers over de maand April wijzen op een verdere lichte afneming van de deposito's.

Als opvallend mag worden onderlijnd, dat de termijn-deposito's tijdens de jongste maanden daarentegen een stijgende tendentie doormaakten.

Toestand van de Belgische banken.

(in miljoenen franken)

	Einde 1950	Dec. 1951	Jan. 1952	Febr. 1952
Actief				
Kas, Nationale Bank, P.C.	2.853	3.448	2.452	2.518
Daggeld, banken, holdings	6.524	6.860	6.511	6.390
Kredieten aan private econ.	27.739	33.364	33.550	34.086
Handelsswissels	6.845	9.498	9.370	9.309
* Prolongaties en voorschotten tegen effecten	764	773	794	750
Diverse debiteuren	13.996	14.958	14.587	15.327
Accepten	6.134	8.135	8.599	8.700
Kredieten aan de Overheid	34.856	38.951	40.314	39.708
Speciaal papier	28.340	31.957	33.148	32.505
Genoteerde Staatsfondsen	6.516	6.994	7.166	7.203
Vastgelegde middelen	1.215	1.266	1.254	1.262
Totaal actief	78.085	90.363	91.053	91.102
Portef. van de N.B. en de parast. instell. aan papier door banken geherdisconteerd	8.543	7.526	7.435	7.659
Passief				
Deposito's en crediteuren	53.571	58.804	57.653	57.145
Zicht	47.693	53.143	51.922	51.160
Op meer dan 30 dagen	5.878	5.661	5.731	5.985
Obligaties en kasbons	272	557	594	623
Eigen middelen	5.064	5.629	5.413	5.435

Overzicht van de obligatiemarkt tijdens de maand April 1952.

In de loop van de maand April zijn de koersen van de langlopende obligaties op de Brusselse beurs nog enigermate verbeterd. In de sector van de Schatkistcertificaten

daarentegen was de tendentie enigermate uiteenlopend. De 1e reeks van 1942 en de reeks 1947, die zeer dicht bij hun vervaldag komen, verloren een kleine fractie. Ook de Schatkistcertificaten 1948 en 1949 liepen enigszins terug. Een lichte hausse viel daarentegen waar te nemen bij de 2e reeks 1942, de twee reeksen 1944 en vooral bij de emissie van 1943. Deze evolutie van de koersen van de Schatkistcertificaten had tot gevolg, dat er meer verscheidenheid kwam in de rendementen van de verschillende reeksen.

Bij de leningen, uitgegeven door overheidsinstellingen of de Kolonie, was de koerstendentie meer eenvormig naar de hausse gericht, evenals in de rubriek van de gemeenteleningen. De private obligatieleningen waren eveneens vaster.

In de loop van de maand April werden o.a. de volgende leningen ter ondertekening aangeboden:

1. een fr. 750 mln lening van de stad Antwerpen, 4,50 pCt, uitgegeven tegen 96 pCt en terugbetaalbaar in 10 jaar tegen stijgende prijzen;
2. een miljard lening van de Regie van Telefoon en Telegraaf tegen dezelfde voorwaarden.

Rentestand op de obligatiemarkt ¹⁾.

(in pCt per einde maand)

	Looptijd	Aug. 1948	Juni 1950	Dec. 1951	Maart 1952	April 1952
Staatsobligaties	langlopende	4,77	4,38	4,64	4,56	4,55
Schatkistcertificaten	7 à 8 j.	4,83	4,63	4,98	4,85	4,90
Kasbons steden	5 à 6 j.	5,07	4,49	5,30	5,28	5,26
Kasbons parastatale instellingen	ca 9 j.	—	—	5,25	5,21	5,21
Private instellingen	10 à 12 j.	6,06	5,43	5,90	5,76	5,72

¹⁾ Reële rendementen — rekening gehouden met agio en disagio tegenover terugbetalingsprijs.

De aandelenmarkt.

Over de maand April zijn de koersen op de Brusselse beurs gemiddeld met 3,6 pCt gedaald, waardoor de baisse sinds begin van dit jaar tot 10,3 pCt werd opgevoerd. Evenals de vorige maanden is de hoofdreden van de zwakte der aandelenkoersen vooral te zoeken in de vrees voor een mogelijk verdere conjunctuurterugloop of een verder doorlopen van de huidige moeilijkheden in vele sectoren. Het wordt stilaan duidelijk, dat vele ondernemingen over het lopend jaar niet een even gunstig dividend als over het vorig boekjaar zullen kunnen uitkeren.

Indexcijfers betreffende de vennootschapswinsten.

	Resultaten gepubliceerd tijdens de eerste vier maanden van het jaar		Resultaten vorig jaar door dezelfde vennootschappen gepubliceerd
	Index op 1951 = 100	Index op 1937/39 = 100	
Afschrijvingen	111,9	489,4	437,5
Netto winst	130,4	357,6	274,3
Dividenden	131,4	298,5	227,1
Reserves	122,3	480,0	392,5
Fiscale provisie	132,7	1.383,3	1.042,2
Tantièmes	124,1	330,8	266,5
Personeel	111,9	744,3	665,4
Diverse	103,0	123,3	119,7
	1952	1951	1937/39
Dividenden			
Netto winst	63,5	63,0	76,1

Terwijl de netto winsten met 30,4 pCt stegen tegenover het jaar te voren, stegen de dividenden met 31,4 pCt. In vergelijking met de gebruikelijke vooroorlogse referentieperiode zijn de dividenden nog aanmerkelijk ten achter gebleven tegenover de netto winsten.

Beurs van Brussel.

(Indices 1936/38 = 100)

	28/12/51	31/3/52	30/4/52	Beweging in pCt van 31/3 tot 30/4/52
Banken	175,4	184,5	179,7	—2,6
Portefeuille	165,8	144,8	142,5	—1,6
Trusts	129,6	124,9	122,3	—2,1
Gas en Electr.	230,1	227,0	222,7	—1,9
Metaalnijverheid	257,8	244,7	237,4	—3,0
Scheikunde prod.	215,2	202,1	183,3	—9,3
Steenkolennijverheid	228,5	198,9	187,6	—5,7
Spiegelglas	88,2	70,9	66,7	—5,9
Glasblazerijen	98,2	80,5	77,7	—3,5
Bouwnijverheid	188,4	181,3	176,7	—2,5
Textiel	222,5	212,4	206,9	—2,6
Kolonialen	466,3	431,0	419,7	—2,6
Voeding	111,0	104,4	103,0	—1,4
Verscheidene	258,0	231,5	220,9	—4,6
Brouwerijen	81,7	75,8	72,7	—4,1
Papierenijverheid	362,0	313,3	289,9	—7,5
Grootwarenhuizen	348,1	326,1	318,8	—2,2
Algemeen	243,8	226,5	218,7	—3,6

De baisse van de aandelenkoersen ging anderdeels gepaard met een aanzienlijke vertraging van de omzetten op de markt, die in April nog slechts een daggemiddelde bereikten van fr. 62 mln tegen fr. 83 mln een maand te voren en fr. 163 mln in Januari van dit jaar.

De gunstige dividenden, die de jongste weken werden bekend gemaakt, gepaard met de baisse van de koersen, had tot gevolg, dat het gemiddeld netto rendement van de aandelen op de Brusselse beurs einde April steeg tot 4,86 pCt tegenover 4,58 pCt een maand te voren en 3,81 pCt einde vorig jaar.

Voor 275 vennootschappen, die tijdens de eerste vier maanden van dit jaar hun resultaten publiceerden, beliep de totale netto winst fr. 5,58 mrd, tegenover fr. 4,28 mrd vorig jaar en fr. 1,58 mrd tijdens de jaren 1937/39. Deze tijdsomschrijving slaat evenwel op de publicatieperiode, zodat de vermelde resultaten meestal betrekking hebben op het vorige jaar.

Brussel.

Dr L. DELMOTTE.

MEDEDELINGEN VOOR ECONOMISTEN

Register van D.H.'s en kandidaten in de economie

Reeds enige tijd wordt bij het Economisch Archief van de Nederlandsche Economische Hoogeschool, Pieter de Hoochweg 122, Rotterdam, een register van doctorandi bijgehouden. Het doel hiervan is het contact tussen de Hoogeschool en haar alumni te dienen, waardoor het mogelijk is laatstgenoemden in voorkomende gevallen te bereiken. Via dit register worden de afgestudeerden n.l. mededelingen gedaan omtrent Hoogeschooldagen, conferenties e.d.

Een dergelijk contact is echter niet alleen gewenst voor doctorandi, maar ook voor andere categorieën van graduateerden. Met het oog hierop zijn twee andere registers aangelegd, n.l.:

- a. voor degenen, die indertijd het examen handels-economie hebben afgelegd en geen doctoraal examen hebben gedaan;
- b. voor kandidaten in de economie, die (nog) geen doctoraal examen deden.

Aan verschillende personen, behorende tot deze twee categorieën, is reeds door middel van een circulaire om opgave van adres en werkkring verzocht. Aan hen, die een dergelijk rondschriften niet hebben ontvangen, wordt vriendelijk verzocht eveneens adres en werkkring aan het Economisch Archief mede te delen. Tevens zal het zeer op prijs worden gesteld, indien men ook de adressen zou willen opgeven van „D.H.'s" en kandidaten van de Nederlandsche Economische Hoogeschool, waarvan men reden heeft om aan te nemen, dat zij deze mededeling niet onder ogen zullen krijgen.

Van mutaties met betrekking tot adres en functie wordt het Economisch Archief uiteraard gaarne op de hoogte gehouden.

**De pensioenen van tienduizenden werknemers
zijn reeds bij Amstleven ondergebracht!**

**Zoudt ook U voor UW werknemers
een pensioenregeling willen treffen?**

63272

*Maak dan gebruik
van de door*

AMSTLEVEN

op dit gebied verkregen ervaring.

N.V. AMSTERDAMSCH E MAATSCHAPPIJ VAN LEVENSVZERZEKERING
Nieuwe Spiegelstraat 17 • Amsterdam • Telefoon 63272

beschikbare krachten

Candidaat Economie

zoekt
TIJDELIJKE FUNCTIE

voor de zomermaanden (mobilisatietijd), desgew. ook volgend jaar, liefst in bedrijfsleven te Amsterdam. Leeftijd 29 jaar. Specialisatie: statistiek en belastingen.

Br. onder no. ESB 20-1, Bur. v. d. bl., Postbus 42, Schiedam.

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van Prof. P. Hen-
nipman, Prof. P. B. Kreukniet, Prof. H. W.
Lambers, Th. Ligthart, Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart, Prof. F. de Vries,
Prof. J. Zijlstra.

Abonnementsprijs f 22.50; fr. p. post f 23.60;
voor studenten f 19.—; franco per post f 20.10

Abonnementen worden aangenomen door de
boekhandel en door de uitgevers

DE ERVEN F. BOHN TE HAARLEM

MAAK GEBRUIK van de rubriek „Vacatures” voor het
oproepen van sollicitanten voor leidende functies.

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochstraat 5, Rotterdam (W.)

□

Telefoon Redactie en Administratie 38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam

Redactie-adres voor België: Seminarie voor Gespecialiseerde Economie
14, Universiteitstraat, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochstraat 5, Rotterdam (W.).

Abonnementsprijs, franco per post, voor Nederland en de Uniegebieden en
Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f 26.—, overige landen f 28.— per jaar.
Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per
ultimo van het kalenderjaar.

□

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk,
Rotterdam (W.).

□

ADVERTENTIES.

Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de Firma H. A. M.
Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 6). Advertentie-
tarief f 0,43 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures”
en „Beschikbare krachten” f 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie
behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgave van redenen te
weigeren.

Losse nummers 75 cents.

